

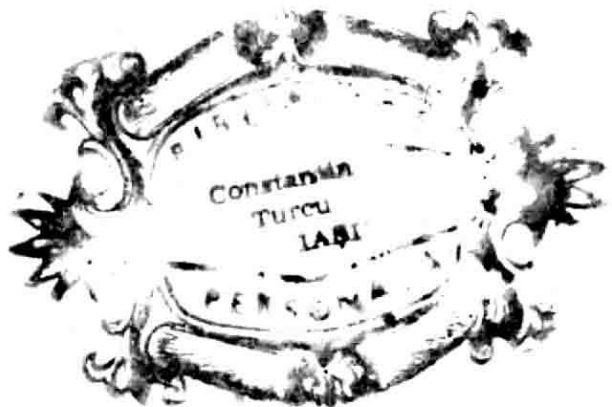
Pr. Prof. SCARLAT PORCESCU

EPISCOPIA ROMANULUI

IN

SECOLUL XV

INTEMEIERE ȘI ORGANIZARE

Pr. Prof. SCARLAT PORCESCU

*lui Gheorghe Turcu, cu cele
mai scumpe suvenimente
de prietenie, I. E. Torouțiu*

EPISCOPIA ROMANULUI

IN

SECOLUL XV

ÎNTEMEIERE ȘI ORGANIZARE

P R E F A Ț Ă

Lucrarea de față este o încercare, aproape școlărească. Nu este vorba de contribuții originale importante, deoarece în istorie unde se studiază trecutul omenirii sub diferite aspecte, acest gen de muncă, este condiționat de isvoarele istorice. Isvoarele istorice sunt încă insuficiente și ca atare, cu toată stăruința cercetătorului, nu se poate alcătui o lucrare istorică completă.

Studiul de față este un studiu de informație în tema pe care și-o propune, un studiu de sinteză asupra Episcopiei Romanului în sec. al XV-lea. Episcopul Melchisedec, s'a ocupat de trecutul episcopiei noastre, folosind metoda cronologică, însă ulterior au fost descoperite și publicate o serie de documente de cătră: E. Hurmuzachi — Studii și documente cu privire la istoria Românilor —, N. Iorga — Studii și documente cu privire la istoria Românilor —, I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare —, M. Costăchescu — Documente dinainte de Ștefan cel Mare și Documente dela Ștefan cel Mare —, care așează episcopia Romanului în altă lumină.

Fără îndoială, lucrarea episcopului Melchisedec — Cronica Romanului și a episcopiei — este magistrală prin bogăția materialului ei, întrucât viața acestui episcop a fost muncă, a fost știință, a fost hărnicie, însă concluziile sale privind unele probleme, raportate la isvoarele istorice descoperite după el, sunt astăzi inadmisibile în fața criticei istorice. Ca atare aș putea considera studiul actual ca o complectare a episcopului Melchisedec, folosindu-mă de documentele pe care răposatul episcop nu le-a cunoscut și de istoriografia română mai nouă care se ocupă — însă tangențial — și de episcopia Romanului.

Concluziile care sunt puse în această lucrare, sub formă de probabilități sau de certitudini, sunt întemeiate pe cercetări critice și pe raționamente logice. N'aș putea mărturisi că sunt unele noutăți în studiul acesta, însă modalitatea argumentării în diferite chestiuni prin unele contribuții personale, evident încadrate în materialul documentar existent, precum și strângerea tuturor noutăților din bibliografia română și cea politică și cea bisericească, privitoare la episcopia noastră, sunt o noutate.

*

* *

Un studiu în care să fie tratate și rezolvate în sens absolut științific toate problemele în legătură cu existența episcopiei Romanului în sec. XV, cu materialul documentar de care dispunem, este pentru oricine o

imposibilitate. Trei sunt problemele importante legate de instituția noastră dela Roman, tratate și rezolvate în marginile posibilităților, în acest mic studiu.

I. Intemeierea eiscopiei. Intre istoricii români nu este un acord deplin cu privire la această chestiune. Melchisedec crede că episcopia sub formă de «mitropolie», a fost întemeiată înainte de Alexandru cel Bun, iar voevodul acesta a organizat-o. Aproape toți ceilalți istorici consideră pe Alexandru ca fondatorul episcopiei noastre, fără să se poată preciza timpul când a fost întemeiată. Aceste păreri raportate la hrisoavele sec. XV, duc inevitabil la afirmația că episcopia este întemeiată de Alexandru cel Bun, cu multă probabilitate între anii 1408—1413.

II. Episcopii Romanului. Episcopii cari au păstorit la Roman în sec. XV, cunoscuți din documente, sunt în ordine cronologică următorii: Calist, Tarasie, Vasilie, Teoctist. Este mult probabil, că înainte de Calist a mai fost un episcop la Roman, pe care nu-l cunoaștem. Nume de ierarhi probabili, se vor găsi în cursul lucrării. Episcopul Melchisedec plasează între Calist și Tarasie, bazat pe o pretinsă corespondență între Ștefan cel Mare și Patriarhul Doroteiu al Ohridei, pe episcopul — respectiv mitropolitul — Visarion. Corespondența aceasta însă, este neautentică, așa cum se vede din studiul de față. Fiind ca atare, istoriografia română nouă și cea politică și cea bisericească, șterge pe Visarion dintre episcopii Romanului. Din opera episcopului Melchisedec, se mai poate vedea că după episcopul Vasilie, este plasat Macarie, începând din 1514. Documentele cari, probabil, nu erau cunoscute în vremea lui Melchisedec, vorbesc despre un episcop Teoctist, prin preajma anului 1502. Acest Teoctist a trecut apoi ca mitropolit al Moldovei, cu numele de Teoctist al II-lea.

III. Titlul episcopiei dela Roman. Această chestiune este cea mai dificilă pentru oricare cercetător. Dificilă, pentru motivul că aceeași instituție este numită când episcopie, când mitropolie. Lumină deplină în procesul de rezolvare nu se poate face. Totuși, bazați pe câteva considerații, se poate declara cu multă probabilitate că la Roman a fost episcopie și totdeauna a existat ca atare.

* * *

Prin lucrarea aceasta s'a urmărit lămurirea acestor trei chestiuni, cu materialul istoric care există «la zi». Ea va putea fi folosită la întocmirea unor eventuale anuare, sau a pomelnicilor episcopiei. Măsura în care s'a izbutit va fi apreciată de critica istorică.

Acest început al muncii mele, îl închin Prea Sfințitului Episcop Lucian, căruia îi mulțumesc pentru bunăvoința ce mi-a arătat-o.

Pr. Prof. SCARLAT PORCESCU

Roman, 23 Aprilie 1941.

CAP. I.

INTEMEIEREA EPISCOPIEI ROMANULUI.

Inceputul episcopiei Romanului este încă plin de mister. Cercetătorul istoric nu poate preciza anul când a fost întemeiată această episcopie și nici împrejurările cari au determinat întemeierea ei.

Prima mențiune istorică despre această episcopie există din anul 1445, Septembrie 30. La această dată, Domnitorul Ștefan al II-lea al Moldovei, dăruiește mitropolitului Calist al Romanului, un tătar. Din actul acesta se constată existența de fapt a episcopiei. Nu există însă, nici-o indicație în actul amintit, cu privire la vechimea ei. Nici anul 1445 nu este anul întemeierii, deoarece actul Domnitorului Ștefan, nu are caracterul unui act de fundație.

În istoriografia română, sunt două ipoteze cu privire la întemeierea episcopiei Romanului.

I. Cea dintâi, este a episcopului Melchisedec. Bazat pe «acta patriarchatus constantinopolitani», unde sunt unele mențiuni privitoare la ierarhia bisericească a Moldovei pela sfârșitul secolului XIV, admite că episcopia — respectiv mitropolia — Romanului, exista cu mult timp înainte de Alexandru cel Bun. Răpoșatul Episcop crede că acest domnitor nu este fondatorul Mitropoliei și Episcopiei Moldovei, ci numai organizatorul lor. El a stabilit reședințele ierarhilor, a determinat eparhiile și le-a înzestrat cu moșii și alte venituri, pentru a le asigura o poziție onorabilă în societate conform demnității lor ¹⁾. Episcopul Melchisedec, vede în persoana episcopului Meletie, menționat într-o scrisoare a patriarhului din Constantinopol, alături de «episcopul» Iosif al Sucevei, pe păstorul episcopiei Romanului încă din sec. XIV ²⁾. În sprijinul acestei păreri nu sunt dovezi suficiente. Sunt unele mențiuni istorice despre o

1) Melchisedec — Cronica Romanului și a episcopiei — vol. I, pag. 106.

2) Melchisedec, o. c. pag. 211. Protoiereul D. Dan, în Cronica episcopiei de Rădăuți — 1912, afirmă că episcopia de acolo s'a numit mai înainte uneori și mitropolie și a existat chiar cu mai multe decenii înainte de anul 1401 ca mitropolia cea mai veche a Moldovei, dar mai târziu mitropolia a fost mutată la Suceava, iar la Rădăuți a rămas simplă episcopie. Profesorul E. Popovici consideră această părere cu totul nefundată. — Ist. bis. univ. — vol. III, pag. 74.

ierarhie bisericească superioară³⁾, prin părțile noastre, însă nu se poate preciza dacă ierarhii erau români sau străini cu drept de jurisdicție bisericească asupra creștinilor de aici. O mitropolie sau episcopie în Moldova, înainte de anul 1400, nu poate fi considerată ca fapt istoric deoarece în luna Mai 1371, sinodul constantinopolitan a satisfăcut cererea lui Cazimir cel Mare, pentru reînființarea mitropoliei ortodoxe din Halici, stabilind și episcopiile sufragane ale noului scaun: Chelm, Peremyschl, Wladimir și Turov. De Moldova nu se pomenește nimic. Aceasta dovedește că aici nu exista încă o eparhie. Dacă în actele pontificale din 1370 se amintește de atârnarea religioasă a stăpânirii lui Lațcu de episcopia ortodoxă din Halici, se înțelege desigur, că țara făcea parte integrantă din teritoriul de jurisdicție al acesteea⁴⁾.

II. A doua părere o găsim în tradiție și este sprijinită de toți istoricii români contemporani. După această tradiție, episcopia Romanului a fost întemeiată de Alexandru cel Bun. Tradiția a fost consemnată pentru prima dată de Vornicul Grigore Ureche, prin cuvintele acestea: «Mai făcut-a Alexandru și al doilea episcop, după mitropolit, la sfânta mănăstire ce este în oraș în Roman și i-au dat eparhie o parte din ținuturi, de sub munte în gios»⁵⁾.

Pe baza acestei cronici și a tradiției orale puternice, istoricii români sunt unanimi în a admite că întemeietorul episcopiei Romanului, este Alexandru cel Bun⁶⁾. Cu toate acestea în actele descoperite până acum

3) Hurmuzachi — Documente cu privire la istoria Românilor — vol. I pag. 132; Gh. Șincai — Cronica Românilor — vol. I, pag. 410. În locurile citate este reprodusă scrisoarea Papei Grigore al IX-lea către Bela principele de Coroană al Ungariei (viitorul rege Bela al IV-lea) din 1234, de unde se constată că ortodoxii de prin părțile noastre erau considerați «schismatici», iar episcopii lor «pseudoepiscopi». Scrisoarea este reprodusă între alții și de D. Nicolăeș — Latinitatea bisericii românești — pag. 55.

4) C. Marinescu — Iniințarea mitropoliilor — pag. 11.

5) Letopisețul Țării Moldovei până la Aron-Vodă (1359—1595) întocmit după Grigore Ureche, Istrate Logofătul și alții, de Simion Dascălul, ediție de C. Giurescu — pag. 21. În acelaș letopiseț mai găsim următoarele: ...«încă și alte lucruri bune se află făcute de dânsul, cumu-i la mitropolia de Roman și la mitropolia de Suceava și la mănăstirea din Bistrița și biserici de piatră în Hârlău și în Bae și alte multe se află în țară făcute de dânsul»... pag. 162; Postelnicul Manolache Drăghici în istoria Moldovei pe timp de 500 de ani, pag. 117; menționează că Alexandru... au adus încă și doi episcopi, pe a Romanului căruia i-a dăruit țara de jos spre munți și a Rădăuțului dându-i țara de sus spre hotarul țării leșești»...; C. Erbiceanu în lucrarea sa: Istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei, București 1888 scrie că ...«episcopiile dela Roman și Rădăuți tot în vremea lui Alexandru s'au întemeiat» pag. LVI.

6) Profesorul N. Iorga afirmă că «biserica în timpul lui Alexandru cel Bun era trainic organizată. În frunte sta mitropolitul Sucevei și sub el episcopul din „cetatea de jos” Romanul». — Istoria poporului românesc, vol. II pag. 116 ...«După Alexandru cel Bun episcopia de Roman se arată ca un fapt cunoscut și deoarece în luptele ce izbucniseră după moartea sa fiii lui nevrednici numai răgaz pentru așezăminte nouă bisericești n'aveau, trebuie să se admită că întemeietorul episcopiei de Roman a fost tot Alexandru cel Bun» — Istoria bisericii românești — vol. I, pag. 70; D. Onciul ...«Alexandru înființă episcopiile de Roman și Rădăuți la mănăstirile ce erau acolo» — Din istoria României — pag. 51; D-l Prof. C. C. Giurescu ...«Cât pri-

din timpul Domnitorului Alexandru cel Bun și publicate, nu există nici-unul care să amintească ceva în legătură cu scaunul episcopal dela Roman. Există totuși un hrisov de danie, dela acest domnitor pentru biserica sf. Vineri din 16 Septembrie 1408, pe care-l reproducem întocmai: «Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod, Domnul Țării Moldovei, cunoscut facem cu această carte a noastră, tuturor cari vor căta la dânsa sau o vor auzi, că am făcut cu al nostru cuget bun și cu deplin sfatul nostru și am făcut pentru sufletul sfințirăpoșaiilor domni de mai înainte, înaintași ai noștri și pentru sănătatea Domniei noastre, și am dat bisericei sfânta Vineri, care-i în Târgul Romanului, unde zace sfânt răposata maica noastră, Cneghina Anastasia și am dat bisericei aceștia două sate în țara noastră a Moldovei, unul este Leucosăuții lui Brătianu și cu moara care-i la fântână, iar altul este peste Moldova, unde a fost Bratul. Și am dat acestei biserici vadul dela Moldova, care-i mai jos de Târgul Romanului și părțile din acelaș ținut. Toate acestea, le-am dat acestei biserice sfânta Vineri uric, cu tot venitul în vecii vecilor. Și la aceasta, credința Domniei noastre, mai sus scrisului Alexandru Voevod și credința copiilor Domniei mele, Roman și Vasilisa și credința panului Giurgiu Staroste și a fraților lui și a copiilor lui și credința panului Dragoș dela Neamț și a copiilor lui și credința panului Stanislau Rotompan și a copiilor lui și credința panului Mihailaș și a copiilor lui și credința panului Jumătate Ion și a copiilor lui și credința panului Vlad Vornicul și credința panului Negru Vornic și credința panului Oană vornic de Suceava și a copiilor lui și credința panului Bratul Straovici și a fraților lui și a copiilor lor și credința panului Iațcu și a copiilor lui și credința panului

vește cealaltă episcopie dela Roman, nu avem nici-un act dela Alexandru care s'o amintească. Cunoaștem numai dania care o face el la 16 Septembrie 1408, „bisericei sfânta Vineri” din Târgul Romanului, unde odihnește sfânt răposata maica noastră cneaghina Anastasia. Nici-un cuvânt, nici-o aluzie la existența unei episcopii în acest centru. Faptul însă, că sub fiul său Ștefan al II-lea, este amintit la 30 Septembrie 1445 «preasfințitul nostru chir Calist al Romanului» fără ca vre'un cuvânt al documentului să arate o întemeiere recentă, ne îndreptățește să admitem că, după toate probabilitățile și această episcopie a existat pe vremea lui Alexandru cel Bun. Credem chiar, că acest voevod este întemeietorul ei; Faptul că aici la Roman este îngropată mama sa, Anastasia, a fost un argument mai mult pentru înălțarea la rangul de episcopie a acestui centru, tot așa cum se făcuse și cu cealaltă gropniță domnească dela Rădăuți. De altfel chiar întinderea țării impunea o nouă episcopie pentru părțile de miază-zi... prin urmare el a înființat episcopia de Roman» — Istoria Românilor — vol. I pag. 495 și urm.; Profesorul I. Ursu — Ștefan cel Mare — pag. 400, menționează că la început a fost o singură episcopie, cea de Roman, fără să precizeze de când exista, lăsând însă să se înțeleagă că a fost întemeiată înainte de Ștefan cel Mare; E. Popovici — ist. bis. univ. — vol. III, pag. 73, afirmă că cele două episcopii de Roman și Rădăuți s'au întemeiat între anii 1408—1413; N. Dobrescu, vorbind despre actul de danie făcut la 1408 bisericei Sfânta Vineri de Alexandru, specifică că la această dată nu exista «episcopie» la Roman». Grijă acestui domn pentru biserica dela Roman ar servi ca indiciu că el s'a interesat și mai departe de așezămintele bisericesti din acest oraș, întemeiind mai târziu și episcopia de aici. — Din istoria bisericei române sec. XV — pag. 112.

Șandrișor și a copiilor lui și credința panului Sin Bârlici și a copiilor lui și credința panului Jugșa Tadernovici și a copiilor lui și credința panului Iliăș ceașnicul și credința panului Stan postelnicul și credința tuturor boierilor moldoveni și mari și mici. Iar după viața noastră, cine va fi domn Țărei noastre, fie din copiii noștri, ori din frații noștri, ori din seminția noastră, sau oricine, aceia să nu-i strice dania noastră, ce am dat bisericei Sfânta Vineri, iar cine ar voi să-i ia aceasta, ori cine ar voi să-i strice aceasta, pentruca să-i ia aceasta, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de preacurata lui Maică și de cei 12 sfinți și fruntași apostoli și de cei 318 sfinți Părinți dela Niceea și de toți sfinții și de sfântul și atotputernicul patriarh și de mitropolitul nostru și unul ca acela să fie asemenea și lui Iuda vânzătorul și jidovilor, care au răstignit pe Hristos și lui Arie cel de trei ori blestemat. Și spre întăritură am scris în Suceava, dinaintea preasfințitului mitropolit Iosif, cu mâna lui Bratei logofătul și am atârnat pecetea noastră. In anul 6916, Septembrie 16» 7).

Din acest hrisov domnesc se constată că domnitorul Alexandru dăruiește pe veci bisericei cu hramul sfânta Vineri — Cuviosa Parascheva 8), — unde este mormântul mamei sale «Cneaghina Anastasia» satele Leucosăuții lui Brătianu și altul peste Moldova unde a fost Bratul 9). Nu găsim nici-o mențiune, nici-o aluzie, la un scaun episcopal care ar fi existat în vremea aceea la Roman. Ca atare se poate afirma sigur că în anul 1408, nu exista încă episcopie la Roman. Exista numai biserica cu hramul Sfânta Parascheva 10), care probabil a fost zidită de Roman-Vodă întemeietorul orașului 11). Această biserică este embrionul episcopiei din orașul Roman, care va lua ființă curând după anul 1408. Fondatorul acestei episcopii este incontestabil Alexandru cel Bun. Il considerăm ca atare pentru următoarele motive:

1) Intemeierea unui nou centru episcopal era reclamat de întinderea țării spre miază-zi 12). O singură mitropolie pentru toată țara era insuficientă.

2). In timpul domniei lui Alexandru, propaganda r.-catolică a fost foarte activă, datorită relațiilor voevodului cu Ungurii și în special cu Polonia și datorită căsătoriei sale mai întâi cu Doamna Margareta, credincioasă a bisericei romane 13), care după ce muri fu înmormântată la

7) M. Costăchescu — Documente dinainte de Ștefan cel Mare — vol. I pag. 62 și urm.; N. Iorga — Studii și documente cu privire la istoria Românilor — vol. XVIII pag. 69; Melchisedec, o. c. vol. I pag. 101 și urmă.; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 111, în extras și comentar.

8) Bulgarii au tradus grecescu Paraschevi prin Piatnita, care însemnează vineri. Românii au imitat pe Bulgari — Melchisedec, o. c. vol. I pag. 104.

9) Leucosăuții este satul Leucosenii de lângă Săbăoani, în comuna Gherăești, iar Bratul satul care nu mai există. Locul se păstrează sub denumirea de Pănțești-Dragomirești pe Moldova seacă din jos de Roman — M. Costăchescu, vol. I pag. 63—64.

10) N. Dobrescu, o. c. pag. 111.

11) N. Iorga — Istoria bisericei române — vol. I pag. 69.

12) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. I pag. 496.

13) N. Iorga — Istoria bisericii Românești — vol. I pag. 60.

Baia ¹⁴⁾. Acolo Alexandru zidi o biserică în stil gotic, terminată în anul 1410, care va fi fost chiar reședința unui episcop r.-catolic franciscan ¹⁵⁾. Cât timp a fost căsătorit cu Ana de confesiune ortodoxă, a sprijinit totuși pe ascuns r.-catolicismul, din motive de oportunitism politic. După 1415 se căsătorește cu Doamna Ryngalla, vara regelui Vladislav, de confesiune r.-catolică. Ca urmare eiscopul de Camenița capătă voie de a sfinți pe Ioan de Riza — polon — ca episcop de Baia și în Noembrie 1417, noul hirotonit își luă funcția ¹⁶⁾. În fața acestor situații, Alexandru apare ca un domnitor de contraste sau de echivoc politic. Il vedem pedeoparte în relații amicale cu lumea r.-catolică, sprijinind în principatul Moldovei propaganda acestora, iar pedealtăparte în relații de perfectă curtoazie cu patriarhul din Constantinopol, stabilind raporturi de prietenie cu acest scaun, înzestrând mitropolia și episcopiile și zidind mănăstiri ortodoxe. Aceleași relații le are și cu dinastia imperială a Paleologilor ¹⁷⁾, primind mai multe daruri din partea principelui moștenitor de tron Ioan Paleologul. Evident, cu inima era la Constantinopol, iar calculele politice îl vor fi legat de R.-Catolici. Critica istorică nu poate admite — când vede viața și activitatea profund ortodoxe ale Voevodului — că Alexandru ar fi sprijinit R.-Catolicismul în paguba ortodoxiei. Chiar nouile episcopii — Romanul și Rădăuțul — sunt întemeiate cu tendința de a paraliza propaganda r.-catolică.

3). Un motiv special, care l-a determinat să aleagă Romanul ca oraș de reședință pentru nou întemeiata episcopie din Tara de jos, este mormântul mamei sale «Cneaghina Anastasia» ¹⁸⁾. Prin întemeierea episcopiei a înțeles să cinstească memoria mamei sale.

4). Există un hrisov dela Ștefan cel Mare din 4 Aprilie 1488 ¹⁹⁾, prin care se confirmă «mitropoliei» din Roman, unde era «episcop» Vasilie ²⁰⁾, dania bunicului său Alexandru și anume satele: Leucosăuții «din sus de Târgul Romanului», cu dijma din varză și Dragomireștii ²¹⁾ «din jos de Târgul Romanului», cu podul umblător peste Moldova și cu dijma din peștele proaspăt ce se va vâna pe hotarul lor. Profesorul N. Iorga, comentând acest hrisov vede în domnitorul Alexandru pe întâiul

14) Dacă nu cumva Margareta care este înmormântată acolo nu este bunica sa — Margareta Mușata — N. Iorga, Istoria poporului românesc, vol. I pag. 24.

15) N. Iorga — Istoria bisericii — vol. I pag. 61.

16) Idem — pag. 62.

17) Eusebiu Popovici — Istoria bisericii universale — vol. III pag. 77.

18) C. C. Giurescu, vol. I pag. 495.

19) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — vol. I pag. 342; Melchisedec, vol. I pag. 148.

20) Această danie a mai fost confirmată odată episcopiei de către Ștefan la 12 Aprilie 1458, însă nu se știe episcopul de atunci — I. Bogdan, vol. I pag. 9—10 și Melchisedec, I pag. 118 și urm.

21) Satul unde a fost Bratul.

ctitor al «Mitropoliei» din Roman ²²⁾). Aceste sate au fost mai întâi dăruite bisericii Sfânta Vineri în 1408 — când nu exista episcopie — apoi au fost trecute în inventarul imobiliar al nou înființatei episcopii și confirmate ca atare în anul 1458 și în 1488 de către Ștefan cel Mare, probabil în urma intervențiilor episcopului Vasilie. În urma acestor considerații, admitem că Domnitorul Alexandru cel Bun, este întemeietorul episcopiei Romanului.

Problema este mai dificilă, când încercăm să precizăm timpul când a fost întemeiată această episcopie. Istoricii se mărginesc să afirme că a fost întemeiată de Alexandru, fără a se specifica anul întemeierii. Dacă domnia lui Alexandru sfârșește prin anul 1432, episcopia noastră, firesc, a fost întemeiată până la această dată.

La 7 Ianuarie 1403 Alexandru vorbește despre «episcopia» țării sale ²³⁾ la singular și îi dăruiește două moșii situate lângă Suceava ²⁴⁾. Din actul acesta se constată că nu mai existau alte centre episcopale ²⁵⁾. Nici într'un caz în anul 1408 nu exista episcopie la Roman, așa cum rezultă din hrisovul de danie din anul acesta.

Din cele ce urmează se va putea constata că episcopia noastră a fost întemeiată de Alexandru între anii 1408—1413. Plecăm dela întemeierea episcopiei din Rădăuți, despre care sunt informațiuni mai vechi. Sunt mai multe păreri privitoare la întemeierea acestei episcopii:

1). Tradiția consemnată de Vornicul Ureche ²⁶⁾, de unde constatăm că episcopia din Rădăuți, cași cea dela Roman, este întemeiată tot de Alexandru.

2). A doua este a profesorului Nicolae Iorga ²⁷⁾, care vede în dania domnitorului Alexandru pentru biserica gropniță din Rădăuți ce consta din 50 de sate, un fel de mănăstire a căreia egumen ținea loc de episcop pentru părțile de sus ²⁸⁾. Adevăratul întemeietor al episcopiei trece Ștefan cel Mare, care a legat Pocuția cu Snyatinul și Colomeia de ierarhia Moldovei prin nou întemeiată episcopie dela Rădăuți ²⁹⁾.

²²⁾ N. Iorga — Istoria bisericii române — vol. I pag. 70; N. Dobrescu, reproduce aceasta arătând că este de aceeași părere. Din istoria bisericii române sec. XV, pag. 112.

²³⁾ Mitropolia Sucevei este numită episcopie. Este numai o confuzie de termeni deoarece la Suceava exista mitropolie. Dacă ar fi fost episcopie, episcopul de acolo n'ar fi fost numit în 1402, arhiepiscop — C. Marinescu, o. c. pag. 21.

²⁴⁾ Eusebiu Popovici, o. c. vol. III pag. 71.

²⁵⁾ N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 113.

²⁶⁾ ...«Mai făcut-a (Alexandru Vodă) și al treilea episcop la mănăstirea Rădăuți și eparhie i-au dat ținuturile din partea de sus despre țara leșească». Letopisețele, pag. 117. Unii dau ca dată a întemeierii anul 1402, cf. «Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal — Diöcese für das Jahr 1896 pag. 3 — N. Dobrescu, sec. XV pag. 119.

²⁷⁾ N. Iorga — istoria bisericii române — vol. I pag. 91.

²⁸⁾ Idem, pag. 69.

²⁹⁾ Idem, pag. 91. Mai clar părerea prof. N. Iorga, este exprimată în istoria poporului românesc, vol. II pag. 116: «La aceste două episcopate — Suceava și Roman — Ștefan mai adaugă încă înainte de a fi reînviat, în anii 1479 până la 1480,

Primul episcop documentar, este Ioanichie amintit la 25 Aprilie 1472. N. Dobrescu, este pentru părerea prof. N. Iorga, menționând că egumenul dela Rădăuți pânăla 1472 avea autoritate quasiaepiscopală ³⁰⁾. Deasemenea, prof. S. Reli ³¹⁾ consideră probabilă această părere.

Se pare că lucrurile stau altfel cu această episcopie. Iată pentrue. In documentele anterioare domnitorului Ștefan cel Mare, publicate de D-l Prof. Mihail Costăchescu din Iași, există un hrisov dela Alexandru cel Bun din 6 Iulie 1413 ³²⁾, de unde se constată că dăruiesse soacrei sale, Doamna Anastasia ³²⁾, satul Coțmanul Mare, cu cătunele Suhoverhul, Hlivișcea, Davidăuți și spre Valeva, până sub Dumbravă... ..iar după trecerea ei din viață, toate acestea mai sus numite sate să fie în stăpânirea episcopiei de Rădăuți a sf. Nicolae, unde sunt îngropați moșii noștri și să rămâie ca bunuri ale sale, pentru ca sfânta episcopie să se bucure de venitul lor în veci»... Din actul acesta se vede că în anul 1413, episcopia de Rădăuți, exista. Intr'adevăr nu este specificat episcopul care păstora acolo, însă felul în care se vorbește în hrisovul amintit despre episcopia din Rădăuți este concludent. Această danie este confirmată episcopiei din Rădăuți, unde era episcop Ioanichie, de către Ștefan cel Mare în 26 August 1503 ³⁴⁾.

Dacă episcopia din Rădăuți conform hrisovului nostru, exista în anul 1413, cu atât mai mult nu ne îndoim de existența episcopiei dela Roman la această dată. Părerea aceasta se poate sprijini cu următoarele considerațiuni: 1). Cronicarul Ureche amintește în cronica sa despre întemeierea episcopiei Romanului, ca despre un fapt mai important și felul cum este plasat acest paragraf în cronica sa, ar lăsa să se întrevadă că întemeierea acestei episcopii s'a produs înaintea celei dela Rădăuți.

2). In Moldova există o tradiție foarte puternică cu privire la episcopul Romanului. Acesta era subordonat ierarhic mitropolitului dela Suceava, însă trecea înaintea celui dela Rădăuți. Succesorul firesc al scaunului mitropolitan, era episcopul Romanului, iar al scaunului dela Roman, episcopul din Rădăuți. Dimitrie Cantemir, consideră pe episcopul Romanului ca pe un fel de arhiepiscop ³⁵⁾. Din majoritatea documentelor descoperite și publicate, rezultă că în sfatul Domnului, ime-

veche biserică a mănăstirei din Rădăuți și înainte de a fi pus să se acopere cu pietre noi mormintele strămoșilor săi, un al treilea episcopat, cel din Rădăuți. In 1463 el nu ființa încă, pe când în 1472 este pomenit».

30) N. Dobrescu — Din istoria bisericei române sec. XV pag. 119.

31) S. Reli — Istoria bisericei române (curs litografiat) vol. I pag. 295.

32) M. Costăchescu — vol. I pag. 101.

33) Această Anastasie nu-i mama domnitorului care este înmormântată la Roman în biserica sf. Vineri, ci, probabil una dintre soacrele sale. Aceasta este părerea profesorului N. Iorga.

34) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — vol. II pag. 224 și urm.

diat după domn și după fiii acestuia, urma mitropolitul Sucevei, episcopul Romanului, apoi episcopul din Rădăuți și la urmă boierii ³⁶⁾.

Ar putea interveni acum următoarea întrebare: Dacă episcopia din Rădăuți, exista de pela începutul sec. XV, pentruce episcopul ei — Ioanichie — apare în actele de stat, tocmai în anul 1472. Despre o eventuală vacanță la conducerea episcopiei, nu poate fi vorba. La această întrebare s'ar putea răspunde în felul următor. Se pare că nu toți ierarhii Moldovei au făcut parte din sfatul domnesc. Domnitorii dinainte de Ștefan cel Mare în genere, nu prea consultau pe ierarhii țării. Acest obicei a fost introdus cu mai mult temei de cătră Ștefan. Din actele care există astăzi se poate vedea că mitropolitul Moldovei apare cel dintâi, cu deosebire Teoctist, după 1460 Tarasie ca episcop al Romanului, fără ca vre'un înaintaș de-al său, să facă parte din sfatul domnesc, iar după 1470, Ioanichie dela Rădăuți. În secolul al XVI-lea, toți ierarhii Țărei făceau parte de drept din sfatul domnesc.

În pomelnicul dela M-tirea Bistrița ³⁷⁾, întâlnim mai mulți ierarhi cu numele de arhiepiscopi ca: Iosif, Ioan și Samuil. Domnul prof. Ilie Minea, recenzând studiul prof. M. Lascaris — «Ioachim, métropolit de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le patriarcat de Péc et l'archevêche d'Achriss au XV-è siècle» — ³⁸⁾, admite că după moartea Mitropolitului Damian, întâmplată în 1447 și pânăla 1455, când este pomenit Teoctist pentru prima dată, a urmat în scaunul mitropolitan Iosif dela Neamț, drept credincios, statornic în credința ortodoxă ³⁹⁾ și nu Ioachim episcopul de Agathopolis, cum pretinde profesorul Lascaris, care a fost nevoit să fugă în Polonia din cauza mișcărilor antiunioniste întâmplate în Moldova. Știrea privitoare la păstoria mitropolitului Iosif, este păstrată într'o cronică sârbo-moldovenească dela Neamț ⁴⁰⁾. Dacă această părere este admisă, nu se poate preciza nimic în legătură cu arhiepiscopii Ioan și Samuil, întâlniți în acelaș pomelnic. Profesorul N. Iorga crede că unul dintre ei, sau chiar amândoi au fost păstori la Roman, înainte de Calist, sau după el ⁴¹⁾. Tot așa de bine se poate crede că au fost la Rădăuți înainte de Ioanichie.

35) D. Cantemir — Descrierea Moldovei — pag. 247.

36) N. Iorga — Studii și documente — v¹ pag. 394. — Suceava 7 Mai 1473. — I. Bogdan — vol. I pag. 180; 14 Octombrie 1473, I. Bogdan — vol. I pag. 187; Suceava 17 Noembrie 1502, I. Bogdan — vol. II pag. 209; Suceava 12 Iulie 1499, E. Hurmuzachi — vol. II², pag. 444.

37) Ilie Minea — Cercetări istorice — anul V—VII 1929—1931.

38) Bulletin de la section historique — Académie Roumaine, tom. XIII, pag. 129—150.

39) Din partida antiunionistă.

40) Ilie Minea — Letopisețele moldovenești scrise slavonește — Cercetări istorice — I 1925, pag. 199.

41) N. Iorga — Istoria bisericii române — vol. I pag. 66 nota 4.

Pe baza celor expuse, se poate admite cu multă probabilitate că ambele episcopii, existau în anul 1413 ⁴²⁾. Episcopia Romanului, nu era însă întemeiată în anul 1408. Deasemenea, nici despre episcopia din Rădăuți nu se știe nimic înainte de 1413. Cu probele de care dispunem — evident încă insuficiente — se poate afirma că episcopia Romanului a fost întemeiată între anii 1408—1413.

42) Studiul profesorului M. Lascaris, conține următoarea notiță cu privire la mitropoliile și episcopiile românești: ...«Nous observerons qu'une Notitia episcopatum conservée dans 17 manuscrits et qui, selon Gelzer (Ungedruckte... Texte der Notitia episcopatum, pag. 614, 629, 636), aurait été rédigée dans la seconde moitié du XVe siècle, mentionne, parmi les métropolitains soumis au patriarche de Constantinople, le métropolitain de Valachie et le métropolitain de Moldavie; selon cette Notitia, le premier aurait eu comme suffragants les évêques de Râmnic et de Buzău, le second ceux de Rădăuți et de Roman. Această notiță însă, nu redă situația bisericăscă de fapt a Țărilor române, în a doua jumătate a sec. XV, deoarece episcopiile de Râmnic și cea din Buzău, au fost înființate pe la începutul secolului XVI, cu ocazia călătoriei patriarhului Nifon.

CAP. II.

EPISCOPII ROMANULUI IN SEC. XV.

Melchisedec, tratând despre ierarhia bisericească a Moldovei înainte de conflictul cu patriarhia din Constantinopol ¹⁾, crede că episcopul Meletie, amintit alături de Iosif în corespondența patriarhală ²⁾, ar fi fost episcopul Romanului ³⁾, în vreme ce Iosif era mitropolitul Moldovei. Evident, aceasta este o părere. De obicei este admis că au existat prin părțile noastre episcopi până la întemeierea principatelor românești ⁴⁾, însă care sunt pe nume și unde le-a fost reședința nu se poate stabili pe baza materialului documentar existent. Este mult probabil, că acești episcopi amintiți în scrisorile papale adresate fie regilor Ungariei, fie episcopilor Milcoviei, sunt sau refugiați din Asia mică din cauza persecuțiilor islamiste, sau chiar episcopi naționali, întrucât nu se poate admite — logic vorbind — un popor creștin, care exista de multă vreme prin părțile acestea sub formă de republici sau voievoodate ⁵⁾, fără forme de viață creștină.

Chiar profesorul N. Iorga ⁶⁾ crede posibilă o păstorie a episcopului Meletie în orașul Roman, întemeiat cu episcopie cu tot de cătră Roman Mușat.

Cercetând pomelnicul dela Bistrița ⁷⁾, întâlnim doi arhiepiscopi, Ioan și Samuil, care n'au fost mitropoliți la Suceava ⁸⁾. Tot prof. N.

1) Melchisedec — Cronica Romanului — vol. I pag. 111.

2) Idem, pag. 66 — Cartea de excomunicare a episcopilor moldoveni.

3) Idem, pag. 111.

4) Hurmuzachi, vol. I, pag. 132; Gh. Șincai — Cronica Românilor — vol. I pag. 410. Scrisoarea papei Grigore al IX-lea din 1234 cătră Bela al IV-lea, în care este vorba de «pseudoepiscopii» din episcopatul Milcoviei; Huru — citat de Melchisedec — menționează în cartea sa, că încă la adunarea cea mare națională, ce s'a ținut în 1288, după victoria purtată asupra Ungurilor și a Polonilor, când pentru vitejie s'a onorat Dragoș și ceilalți eroi moldoveni, au luat parte «piscopii și popii cu toți moșnenii și bătrânii». Deasemenea și la alegerea lui Dragoș la domnie. Evident, nu se poate pune temeiul istoric pe această mărturie.

5) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. I pag. 313 și urm.

6) N. Iorga — Istoria poporului român — vol. II pag. 65.

7) Ilie Minea — Pomelnicul dela Bistrița — Cercetări istorice, V—VII 1929—1931, pag. 347.

8) Iosif din acelaș pomelnic, a fost mitropolit al Sucevei între Damian și Teoctist 1447—1455 — Minea.

Iorga, crede că acești preinși arhiepiscopi, au păstorit în scaunul episcopal dela Roman ⁹⁾.

Dacă într'adevăr Alexandru cel bun este întemeietorul episcopiei Romanului, logic trebuie să admitem că primul ei episcop a fost contemporan cu el. Primul episcop însă, nu se cunoaște, dupăcum nu se cunoaște nici anul întemeierii. Prof. N. Dobrescu ¹⁰⁾, amintește totuși de un fragment dintr'un hrisov al mănăstirii Bogdănești, publicat fără dată și fără să indice cuprinsul întreg al documentului de I. Grigoriu ¹¹⁾ după cecece el ar fi văzut la arhierul Narcis Crețulescu. Fragmentul amintește de un «vlădică Macarie dela mitropolia din jos de târgul Romanului». Dacă la citirea datei nu se va fi greșit cu'n secol — autorul pune pe acest Vlădică Macarie pe vremea lui Alexandru cel bun — și dacă în acel hrisov, care poate să existe, nu este vorba de episcopul Macarie, dela începutul sec. al XVI-lea, atunci am avea un episcop al Romanului, Macarie, pe vremea lui Alexandru cel bun, care episcop se poate să fie și cel dintâi al Romanului. Tot el se poate să fi fost și mitropolitul Moldovei, Macarie, din prima jumătate a sec. XV, venind adică pe scaunul mitropolitan din cel episcopal dela Roman. Evident, pânăla probe suficiente, Macarie nu poate fi considerat ca episcop al Romanului la începutul secolului XV.

Primul mitropolit documentar al Moldovei este Iosif, după unii istorici, vlăstar al dinastiei Mușatinilor ¹²⁾, iar primul episcop documentar al Romanului este

1). CALIST, ¹³⁾

al cărui titlu este următorul: «Prea sfințitul mitropolit chir Calist al Romanului ¹⁴⁾. Existența acestui episcop de Roman, se poate constata dintr'un hrisov domnesc din 30 Septembrie 1445 dela Ștefan Voevod, fiul lui Alexandru cel bun ¹⁵⁾. Conținutul actului este următorul: «Cu mila lui Dumnezeu, Noi Ștefan Voevod, Domnul Țării Moldovei, facem cunoscut și cu această carte a noastră tuturor care vor căta la dânsa sau o vor auzi cetindu-se, că a binevoit Domnia mea cu a noastră bunăvoire și am dat preasfințitului mitropolit, chir Calist al Romanului, un tătar anume Pașca, din tătarii noștri dela Neamț și cu sălaşurile lui și cu averea lui oricâtă are, să-i fie uric, nesticat niciodată, în veci. Iar după moartea lui, ori că-l va lăsa bisericeii, ori îl va da cuiva, ori îl va slobozi, el este volnic. Iar întru aceasta noi nu avem vre-un amestec. Iarăși dacă îl va ierta, el unde va trăi, în Țara noastră, acolo să trăiscă slobod, după dreptul românesc, iar pentru robie, nimeni să nu îndrăsească să-i amintească și să nu poată să-l ia. Și la aceasta este credința Domniei mele, Ște-

9) N. Iorga — Istoria bisericeii române — I pag. 66 nota 4.

10) N. Dobrescu — Din istoria bisericeii române sec. XV — pag. 113.

11) Notițe istorice asupra lui Iosif I Mușat, București 1899 pag. 45.

12) N. Iorga — Istoria bisericeii române — I pag. 49.

13) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 113.

14) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 111.

fan Voevod, și credința boierilor noștri, credința panului Neagoe logofăt, credința panului Petru Hudici, credința panului Duma Braevici vornic, credința panului Simon logofăt, credința panului Costea vistiernic, credința panului Manoil Hotineanul, credința panului Costea Andronic, credința panului Porc ceașnic și credința tuturor boierilor noștri moldoveni mari și mici. Iar pentru mai mare întăritură a acestor toate mai sus scrise, am atârnat și pecetea noastră cătră această carte a noastră» A scris Luca în Târgul de jos; în anul 6953 luna Septembrie în 30.

Din hrisovul acesta se constată existența istorică a unui ierarh al Romanului cu titlul de mitropolit, al cărui nume este Calist. Actul este scris în Târgul de jos — așa se numea orașul Roman — unde domnitorul Ștefan se afla în vizită ¹⁶⁾, sau unde era una dintre reședințele sale. Acest voevod a dăruit lui Calist cu toată bunăvoința un tătar dela Neamț — desigur dela mânăstire — de care va dispune cum va voi. Darul acesta este personal, nu pentru episcopie. Din punct de vedere social se poate desprinde din acest document existența robiei, iar d. p. d. v. juridic câștigarea libertății numai prin libera hotărîre a proprietarului. Un fel de «datio libertatis» care în dreptul romae se numea «manumissio». Robul ca urmare a acestei hotărîri, putea trăi liber pe «pământul nostru» după «dreptul românesc». Nu se găsește nimic însă, în actul acesta relativ la trecutul episcopiei din Roman. Rezultă că în anul 1445 episcopia exista, dar de când și cum, nu se poate deduce. Desigur afirmă prof. N. Iorga ¹⁷⁾, că acest centru episcopal exista din vremea lui Alexandru cel Bun, deoarece fiii lui nevrednici, nu aveau răgaz pentru așezăminte bisericesti noi. Deasemenea, nu avem nici-o indicație relativ la timpul cât a păstorit aici Calist.

Cu privire la succesorul episcopului Calist în scaunul dela Roman, există în istoriografia română o controversă. Episcopul Melchisedec, bazat pe o pretinsă corespondență între Ștefan cel Mare al Moldovei și patriarhul Doroteiu al Ohridei, așează ca succesor pe episcopul — respectiv «mitropolitul» — Visarion, care ar fi murit până în anul 1456, când scaunul era vacant și când se cere un nou titular ¹⁸⁾. Această corespondență însă, dupăcum se va vedea îndată, este neautentică. O reproducem începând cu scrisoarea Domnului Ștefan cătră Doroteiu Arhiepiscopul Ohridei, după profesorul I. Bogdan ¹⁹⁾.

† «Cu mila lui Dumnezeu Ioan Ștefan Voevod, domnul Țării Moldovlahiei.

15) M. Costăchescu, vol. II pag. 236—37; Melchisedec, I pag. 121; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 114; N. Iorga — Istoria bisericeii române — I pag. 70.

16) Melchisedec, o. c. pag. 111.

17) N. Iorga — Istoria bisericeii române — vol. I pag. 70.

18) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 114.

19) I. Bogdan — Buletinul comisiei istorice a României — vol. I pag. 137 și urm.; Melchisedec, o. c. I, pag. 115. Anexate în fototipie după original, la sfârșitul lucrării.

† Prea fericitului arhiepiscop al Intâiei Iustinianii și al tuturor Bulgarilor și Sârbilor, și al țărilor dacice stăpânitor, bucurie în Domnul. Află dar că mitropolitul chir Visarion a răposat, și nu putem trimite acolo pe un altul, ca să-l hirotonești, din pricina drumului celui lung și din pricina groazei și sâlniciei musulmanilor. Căci suntem cuprinși de groază. Am auzit că se războiesc în părțile despre apus; deaceea ne rugăm de Sfinția Ta, să ne trimiți binecuvântarea ta și oameni care să ne puie mitropolit. Și te mai rugăm să nu disprețuiești ruăgmintea noastră. Și fii sănătos mulți ani, amin».

In anul 6964, luna Aprilie, indicțiunul 14.

Răspunsul patriarhului Doroteiu.

† Doroteiu, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Intâiei Iustinianii și al tuturor Bulgarilor și Sârbilor și al părților de miazănoapte și al altor (părți).

† Cucernicului și de Dumnezeu dăruitului și de Hristos iubitorului domn Ioan Ștefan, voevod a toată țara Moldovlahiei, har și îndurare și pace să ai dela Dumnezeu a tot țiitorul și dela Domnul nostru Iisus Hristos, amin. După aceasta să știe cucernicia ta, că mi-a venit scrisoarea ta și am priceput celece mi-ai scris despre răposarea mitropolitului vostru. Și am voit să viu eu singur acolo, sau să trimet pe oamenii mei, dar diavolul care urăște binele și dela început este vrăjmașul neamului creștinesc, a pornit o răsmeriță între boierii cetății noastre și clerul bisericesc; iar împăratul (și) sultanul Muhamed, întorcându-se din țara Arbănașilor, ne-a poruncit să ne mutăm la Constantinopol, împreună cu câțiva boieri și clerici ai bisericeii noastre. Deaceea ți-am trimes cucerniciei tale o scrisoare a smereniei noastre, ca să vă alegeți mitropolit după legiuitele pravili și după așezământul sfinților părinți și să-l hirotoniți cu episcopii de acolo, chemând la voi și pe mitropolitul Ungrovlahiei, pe fratele și împreună slujitorul nostru chir Macarie, fiindcă și el este sub oblăduirea noastră; până ce Dumnezeu va preface durerea noastră în bucurie. Dealtfel Domnul Dumnezeu să înmulțească anii cucerniciei tale, amin».

In anul 6964 (îndreptat în 6965), luna Octombrie, indicțiunul 1 (îndreptat în 5).

Din scrisoarea lui Ștefan, se vede că el încunoștiințează pe Arhiepiscopul Ohridei, că un oarecare mitropolit Visarion a adormit, fără să fie arătată reședința sa. Totodată îl roagă să trimeată binecuvântare și oameni care să așeze pe noul mitropolit, întrucât Ștefan nu poate trimite pn un altul din cauza drumului lung și a oștilor musulmane care se luptau înspre apus.

In răspunsul arhiepiscopului Dorotei, care a fost trimis 7 luni mai târziu, se confirmă primirea scrisorii, se ia act de dorința lui Ștefan, însă, din diferite motive, nu poate veni personal și nici nu poate tri-

mite oameni, însă-l invită să aleagă mitropolit după legiuitele pravili și să-l hirotonească cu episcopii de acolo și cu mitropolitul Ungrovlahiei Macarie.

Episcopul Melchisedec, bazat pe documentele care arată că mitropolit al Moldovei era Teoctist încă de pela anii 1451-1453 de când domnea Aleandru al II-lea, sau de pela 1455 după Iosif dela Neamț cum crede Dl. Prof. Ilie Minea²⁰⁾, până pela 1477, așează fără nici-o îndoială pe Visarion între mitropoliții Romanului ca succesorul lui Calist²¹⁾. Mai mult, în corespondența aceasta, vede o manifestare a relațiilor canonice între țările românești și Patriarhia Ohridei în timpul lui Ștefan cel Mare²²⁾. Jurisdicțiunea bisericească asupra țărilor române, se exercita mai cu seamă la alegerea nouilor mitropoliți²³⁾.

Corespondența această însă, este neautentică conform cu cei mai mulți istorici români²⁴⁾ și ca atare Visarion n'a fost nici într'un caz epis-

20) Ilie Minea — Cercetări istorice — recenzii pag. 268; VIII—IX 1932—1933.

21) Melchisedec, o. c. vol. I pag. 116.

22) Această părere se constată și la G. M. Ionescu — Istoria mitropoliei Ungrovlahiei — pag. 78 cu excepția că vede în Visarion un mitropolit al Moldovei. Această părere raportată la materialul documentar, este pedeaîntregul neîntemeiată.

23) Melchisedec, o. c. vol. I pag. 116.

24) I. Bogdan — Buletinul comisiei istorice a României — vol. I pag. 106 și urm.; N. Iorga — Istoria bisericii române — I pag. 65 și urm.; Istoria poporului român, I, pag. 116; Eusebiu Popovici, o. c. vol. IV pag. 461; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 29. Profesorul I. Bogdan s'a ocupat cu documentele neautentice atribuite lui Ștefan cel Mare. Aceste documente sunt publicate în Buletinul comisiei istorice a României, vol. I București 1915. Intre hrisoavele și actele neautentice este și corespondența amintită, însoțită de considerațiuni critice, savante. Iată în rezumat după I. Bogdan, pag. 106 și urm.; istoricul acestei corespondențe: În românește a fost publicată pentru prima dată în anul 1845 în vol. I din Magazinul istoric pentru Dacia, pag. 277—278. Editorii spuneau că această corespondență în slavonește s'a găsit în Macedonia, în Mănăstirea sfântului Ioan Rilski, de un învățat rus Grigorovici, care ne-a împărtășit-o. Scrisoarea lui Ștefan are data Aprilie 6964 indicatorul 4 — respectiv 1456, iar răspunsul lui Doroteiu Ortombrie 6965 indictionul 5, respectiv 1456 sau 1457. —

Zece ani după apariția acestor scrisori au fost traduse în sârbește de Dr. J. Safarik în Glasnik, VII, pag. 177—178. Traducerea este făcută după o traducere bulgară din românește și anume după ediția Magazinului. După Magazin a reproduș și Melchisedec această corespondență, cu mențiunea greșită că textul slavon s'a găsit de Nadejdin. Textul slavon a fost publicat pentru prima dată de slavistul rus Grigorovici, cu o notiță introductivă în care se admitea că mitropoliile Ungrovlahiei și Moldo-vlahiei țineau încă din sec. XV, de Ohrida. Grigorovici spune la sfârșit că cele două scrisori, au fost luate dintr'un manuscris al Mănăstirii Sf. Ioan Rylski, fără descrierea acestui manuscris și fără să precizeze dacă ele au fost păstrate în copie, sau în original. Au mai fost publicate, mai corect, de slavistul rus Kacanovskij, după un manuscris ce aparținuse lui V. Grigorovici. În ediția aceasta însă, răspunsul lui Doroteiu are greșit indicatorul 3 în loc de 1 din manuscris. De această copie s'au servit mai toți învățații. Intre ei și C. Jirecek.

În românește a fost reproduș cu o singură modificare de an și de indiction la răspunsul lui Doroteiu, — 6965 în loc de 6964 și 15 în loc de 3 — de Stoica Nicolaescu în: «Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV—XVI» — București 1905, pag. 126—129. La pag. 226—

cop al Romanului. Ea este un falsificat istoric și pornește din dorința și tendința patriarhiei din Ohrida de a-și întinde jurisdicția și asupra Moldovei, după ce mai întâi și-o asigurase în Muntenia ²⁵).

Evident, condițiile de politică generală în epoca corespondenței amintite, erau favorabile pentru expansiunea bisericească a patriarhului Ohridei. 1) În prima jumătate a secolului al XV-lea, puterea Turcilor a crescut din ce în ce mai mult în peninsula balcanică ²⁶). Luptele victorioase ale Turcilor la Cosova 1389, Nicopol 1396, Varna 1444, au loc în preziua corespondenței noastre. Pela mijlocul sec. XV, Turcii erau într'o expediție contra Albaniei ²⁷), sau în «țara arnăuțească» ²⁸). Puterea lor era necontestată până la Dunăre, în Muntenia după domnia lui Mircea și cu tendința bine precizată, de a se întinde și asupra Moldovei. Localitatea Ohrida era situată în teritoriul ocupat de Turci. Patriarhatul de aici a dus o existență modestă în sec. XIV ²⁹), însă din prima jumătate a sec. XV, autoritatea sa este în plină creștere ³⁰), pentru motivele următoare: 1) Impăratul Bizanțului confirmă la 1410 vechile drepturi ale patriarhiei ³¹), evident mai mult cu scopuri politice. 2) Turcii, care nu cuceriseră încă Constantinopolul, sprijineau activ, tot cu scopuri politice, Patriarhia Ohridei, pentru a micșora sfera de influență spirituală a patriarhului ecumenic în peninsula balcanică. Așa se explică pentru ce patriarhul Ohridei sfințește mitropoliți pentru Sofia și Vîdin ³²). Afară de aceasta, Turcii au supus Ohridei patriarhia sârbească din Ipek în

229 din aceeaș carte, Nicolaescu tipărește din nou corespondența cu Ohrida, acum însă, «după o copie exactă făcută de răposatul Peșacof», și păstrată la Arhivele statului ca anexă la un dicționar slavo-greco-latin din 1704. Această copie e făcută «mimograficește» după două foi, precum se vede, rupte din vre'o carte veche. După aceste foi s'a făcut probabil și traducerea din Magazinul istoric. Aceste două foi sunt ale manuscrisului lui Grigorovici. În copia lui Peșacof, indicațiile sunt schimbate. Stoica Nicolaescu, transcrie greșit în românește anii: 1466 în loc de 1456. Mai puțin importante sunt următoarele ediții: 1) În revista «Căminele bulgărești» 1858 Nr. 9: 2) V. Grigorovici în «Despre Serbia și raporturile ei cu puterile vecine în sec. XIV și XV» și «Lecturi la societatea imperială de istorie și antichități rusești dela universitatea din Moscova» 1866; 3) Marin Drinov în: «Privire istorică asupra bisericii bulgărești»; 4) E. Golubinskij în: «Scurt prospect al istoriei bisericilor pravoslavnice». Traducerea lui Gelzer dela 1902 este făcută cu oarecare greșeli, după cea sârbească din Glasnik.

25) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 28.

26) N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 83; — sec. XV — pag. 28.

27) N. Iorga — Istoria bisericii române — vol. I pag. 85.

28) Melchisedec — Cronica Romanului — vol. I pag. 116.

29) N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 82.

30) Idem, — pag. 93; Din istoria bisericii române, sec. XV — pag. 28.

31) Idem, pag. 83; sec. XV pag. 29; N. Iorga — Istoria bisericii române — vol. I pag. 83.

32) N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 84; sec. XV, pag. 28.

1459³³), pe motiv că autocefalia acestei biserici nu era recunoscută de un sinod ecumenic³⁴). Totodată, politica turcească nu îngăduia celor din Țara românească, continuarea legăturilor bisericești cu Bizanțul, căruia în scurtă vreme, aveau să-i dea lovitura de grație. Mai mult, ei vor fi cerut celor din Țara românească, să se apropie în cele bisericești de Patriarhia Ohridei, protejata lor și Români de aici, nu vor fi întârziat a face pe placul lor³⁵). Constantinopolul, cu împăratul și patriarhul, era blocat de formidabila putere turcească și ca atare în neputință de a exercita vre'o influență politică sau bisericească.

Altă împrejurare care a putut determina expansiunea Ohridei și în Moldova, este mișcarea unionistă patronată de Bizanț. Primul conciliu unionist a avut loc la anul 1274, în timpul Impăratului Mihail Paleologul. La acest sinod a luat parte o delegație a patriarhului din Constantinopol, în frunte cu: Germanos, George Acropolitul și cu mitropolitul Teofan al Niceei³⁶). Nici-un delegat din părțile sârbo-bulgare ale peninsulei balcanice.

Cu ocazia sinodului din Constanța dela 1418, cronicarul sinodului Ulrich von Richenthal, menționează că au fost delegați Greci, Ruși și Români³⁷), fără să amintească pe Bulgari. Delegații din Țările române, au fost următorii: Cavalerul Tugomir sau Dragomir, cu o solie din partea lui Mircea cel bătrân; O solie din Moldova care era condusă poate de bo-

33) Asupra acestei chestiuni să se cerceteze lucrarea D-lui Prof. M. Lascaris — «Ioachim, métropolit de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le patriarcat de Péc» — Buletinul secției istorice a academiei române sub direcția Prof. N. Iorga, pag. 25 și urm. sunt mai multe păreri cu privire la unirea Patriarhiei Ohridei, cu cea din Peci: 1) Părerea savantului bulgar I. Trofinov. Acesta în 1912 încearcă să probeze că patriarhatul din Peci a fost unit cu cel din Ohrida înainte de cucerirea Serbiei. Probabil în 1445 sau în 1446. 3) Părerea academicianului sârb Lubomir Stoianovici. Acesta bazându-se pe documentele publicate recent în «Spomenik», a emis ipoteza că biserica sârbă n'a fost supusă oficial Ohridei decât mult mai târziu, între 1520—1530.

34) Hurmuzachi, vol. I pag. 604, 633, 637; N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 83; sec. XV, pag. 28; Eusebiu Popovici afirmă că Patriarhia din Peci a rămas provizoriu în ființă. Istoria bisericii universale — vol. III pag. 60.

35) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 29. Patriarhul Ohridei se intitula în sec. XVI și al Ungro-Vlahiei — Melchisedec, o. c. I pag. 55. Arhiepiscopul Gavriil din Ohrida își dă într'o scrisoare dela 1655 către contele Slovato, ministrul lui Ferdinand al III-lea, titlul de «arhiepiscop al Cngro-Vlahiei» dacă nu cumva această scrisoare este falsă. — I. Bogdan, Buletinul, pag. 113; Titlul obișnuit al Patriarhului Ohridei, era în vremea aceea următorul: «Arhiepiscop al Iustinianii prime, Ohridei și a toată Bulgaria și a pământului sârbesc și al Albaniei și al Vlahiei și Moldovei și altor țări» — E. Popovici, o. c. vol. III pag. 57.

36) I. Zugravu — Incercările de unire — pag. 30; E. Popovici, o. c. vol. III pag. 57.

37) I. Zugravu — o. c. pag. 29; N. Iorga — Ist. bis. române — I pag. 84. Delegații români după Ulrich von Richenthal sunt reprezentanți ai: Sucevei, Romanului, Iașului, Hârlăului și Bârladului, iar din Țara Românească se amintesc «2 Arhiepiscopi» și «7 episcopi», despre care prof. N. Iorga crede că au fost mai mulți preoți și egumeni — Ist. bis. — pag. 64.

ierii Georgeo Samusinis și Stanislaus Rotompan; delegații orașelor noastre din Muntenia și din Moldova; Grigore Țamblac, care era însărcinat să reprezinte și biserica Moldovei la sinod ³⁸⁾. Țamblac mai reprezenta pe Patriarhul din Constantinopol, pe toți episcopii săi și multe țări grecești și pe episcopii acestora ³⁹⁾. Se pare că Țamblac reprezenta și pe marele prinț Vitold al Lituaniei ⁴⁰⁾.

La sinodul unionist dela Florența din 1439, numai Moldova ⁴¹⁾ alături de delegații Constantinopolului a avut reprezentanți în frunte cu mitropolitul Damian a cărui naționalitate nu se poate determina ⁴²⁾. Damian a continuat să păstorească în Moldova ⁴³⁾, lepădându-se de unire. Deafel, și azeziunea și retractarea, sunt urmarea firească a legăturilor sale cu Bizanțul ⁴⁴⁾. Mihail Lascaris ⁴⁵⁾, crede că Damian a murit în Noembrie 1447, când Impăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, de acord cu patriarhul, numește ca succesor pe Ioachim de Agatopolis, care în urma unei mișcări antiunioniste moldovenești, fuge în Polonia, iar scaunul este ocupat de Iosif dela Neamț, apoi de Teoctist. Actele sinodului din Constantinopol, din 1450, la care Damian ar fi fost reprezentat de mitropolitul Macarie al Nicomidiei, pe care se bazează N. Dobrescu, nu sunt autentice. Aceasta a fost demonstrată de Leon Allatius în sec. XVII și de savantul grec Ch. Pappaioannou. Profesorul N. Iorga, își exprimă nedumerirea cu privire la atitudinea Țării românești, deoarece această țară n'a avut delegați la sinod ⁴⁶⁾. Lucrurile se lămuresc ușor, când se știe că Patriarhia din Ohrida n'a trimis delegați, întrucât Turcii nu îngăduiau aceasta pentru motive politice și când știm că influența jurisdicțională a acestui patriarh se întindea, probabil, și în Țara românească.

38) C. I. Karadja — Delegații din Țara noastră la conciliul din Constanța — pag. 63—3; Memoriile secției istorice a Academiei române — seria III Tom IV, București 1927.

39) C. I. Karadja, o. c. pag. 74—16.

40) Idem, pag. 69—11.

41) Grigore Țamblac n'a reprezentat Moldova la sinodul dela Florența, așa cum rezultă din cronică lui Ureche. În realitate este o confuzie. Țamblac a fost la Constanța.

42) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 100; Xenopol, crede că a fost grec — Istoria Românilor — III, pag. 259. Această părere este cea mai conformă cu realitatea istorică, deoarece Patriarhia din Constantinopol, trimetea în scaunele sufragane vacante, episcopi și mitropoliți greci. Așa au fost trimiși în Moldova, Teodosie, Ieremia, apoi Damian și Ioachim de Agatopolis, care însă n'au păstorit, din cauza dârzeniei moldovenești.

43) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 99 constatându-se aceasta din actele sinodului ținut la Constantinopol la 1450 însă, nu sunt autentice — M. Lascaris, o. c. pag. 2—3.

44) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 98.

45) M. Lascaris, o. c. pag. 2—3.

46) N. Iorga — Istoria bisericii — vol. I pag. 77; Istoria poporului român — vol. II pag. 189.

scă ⁴⁷⁾, cu toate că profesorul M. Lascaris crede că Patriarhia Ohridei, n'a avut în secolul acestea nici-un fel de jurisdicție bisericească asupra Munteniei... «Quant à la Valachie, il est inutile même de discuter si elle a jamais dépendu de l'archevêché d'Achris, puisque rien n'autorise une pareille hypothèse» ⁴⁸⁾.

În lumina acestor considerații generale, corespondența aceasta ar fi fost posibilă, însă pentru următoarele motive, nu poate fi privită ca atare:

1) În istoriografia veche românească, nu se găsesc mențiuni precise privitoare la raporturile bisericeii moldovenești cu Patriarhia din Ohrida și cu atât mai mult la corespondența Domnitorului Ștefan, cu această patriarhie. Grigore Ureche ⁴⁹⁾, spune în cronică sa că Domnitorul Iuga a trimis la Patriarhia din Ohrida și a luat blagoslovenie și a pus mitropolit pe Teoctist, însă publicarea colecției de acte și documente «acta patriarhatus constantinopolitani» ⁵⁰⁾, conține lămuriri pozitive, cu privire la începuturile bisericeii moldovenești. Informația cronicarului Ureche-Simion Dascălul, este luată prin urmare dintr'o sursă dubioasă ⁵¹⁾. Istoriografia română nouă, respinge această notă, nefiind decât o confuzie ⁵²⁾, sau chiar o interpolare târzie ⁵³⁾. Dl. Prof. C. C. Giurescu, crede că această interpolare a făcut-o Misail Călugărul ⁵⁴⁾.

Miron Costin, care trăiește pe la finele sec. al XVII-lea, deasemenea scrie că această țară a Moldovei, până nu de mult a stat în ascultare de scaunul Ohridei ⁵⁵⁾.

Dimitrie Cantemir, dă informațiuni mai detaliate ⁵⁶⁾, arătând că mitropoliții moldoveni, începând de la sinodul unionist din Florența și până la începutul sec. trecut (sec. XVII), au obișnuit să ceară binecuvântarea de la patriarhul din Ohrida. Odată ce tronul Moldovei a fost ocupat de Vasile Lupu, patriarhul din Constantinopol i-a trimis o scrisoare în care-i amintește că biserica Moldovei, a fost supusă odinioară bisericeii de răsărit. Mai pe urmă, din cauză că patriarhul Mitrofan a iscălit unirea de la Florența, biserica moldovenească a primit binecuvântarea de la scaunul cel mai mic. În concluzie, îl roagă să restituie scau-

47) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 29.

48) M. Lascaris, o. c. pag. 14.

49) Letopisețele, vol. I, pag. 21.

50) Editate de Prof. Fr. Miclosich și Müller, Viena 1860.

51) ...«Mais aujourd'hui, après l'édition critique de Giurescu (1916), il ressort clairement que ce passage n'appartient pas à la Chronique d'Ureche — Simion Dascălul, mais qu'il a été ajouté postérieurement» — M. Lascaris — pag. 9.

52) N. Dobrescu — Intemeierea mitropoliilor — pag. 81.

53) C. Marinescu — Iniințarea mitropoliilor în Țara românească și Moldova — pag. 15.

54) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. I pag. 447.

55) P. P. Panaitescu — Cu privire la data scrierei «Chronika ziem moldawskich y multanskich» Revista istorică, XII 1926 pag. 9—12.

56) D. Cantemir — Descrierea Moldovei — pag. 248.

nului ecumenic pe mitropolitul Moldovlahiei. Vasile Lupu, primind această scrisoare a hotărît ca pe viitor mitropoliții Moldovei să primească binecuvântarea dela scaunul din Constantinopol.

Cu privire la raporturile scaunului din Ohrida cu biserica Moldovei sunt unele mențiuni și în istoriografia străină. Grigorovici, în nota introductivă care însoțește epilogul nomocanonului din 1466, împreună cu cele două scrisori publicate de el în limba slavonă, admite fără discuție, că mitropoliile Ungrovlahiei și Moldovlahiei, țineau încă din sec. XIV de arhiepiscopia Ohridei⁵⁷). O notiță privitoare la această chestiune, se găsește în «Indreptarea legii» dela 1652, cap. 391: «Află-se scris în pravila lui Matei Vlastares, cum că și Moldovlahia a fost supusă Ohridenilor, iar acum nici Ohridenilor se pleacă, nici Țărigrădenilor și nu știm de unde a luat această putere»⁵⁸). În genere, dependența bisericilor românești de Ohrida, este necontestată de majoritatea istoricilor ruși și bulgari ca: M. Drinov, Kacanovskij, etc.... Chiar unii istorici occidentali ca: Ferdinand Lot⁵⁹), Seton Watson⁶⁰), sunt pentru această părere.

Adevărul istoric însă, nu pare a fi acesta. Informațiile cronicarilor noștri, sunt adeseori în contradicție cu realitatea istorică. Chiar D. Cantemir, de multe ori nu dă informațiuni exacte. După ce dă conținutul scrisoarei patriarhului din Constantinopol către Vasile Lupu, vorbește despre un sinod dela Iași, în care s'a hotărît dependența bisericească a Moldovei de scaunul ecumenic și s'au condamnat iconoclaștii și alți eretici⁶¹), când prea bine știut este că sinodul dela Iași, s'a ocupat cu alte probleme bisericești. Eusebiu Popovici⁶²), crede că atât M. Costin, cât și D. Cantemir, se bazează pe documente supozate. Pe deplin concludente, sunt următoarele rânduri ale lui M. Lascaris⁶³): ...«En comparant tous ces récits, — M. Costin, D. Cantemir, — ou voit tout de suit que leurs auteurs ne suivaient aucune source précise, mais une tradition extrêmement vague»... Du reste, plusieurs éléments du récit de Cantemir et de celui de Costin, (introduction des caractères et de la langue slave en Moldavie; Theoctiste qui aurait été un arhidiacre de Marc d'Ephèse, etc.) sont en contradiction avec les faites historiques bien établis et sont manifestement le produit de la légende»....

În ce privește notița din «Indreptarea legii», n'a existat în textul original al lui Matei Vlastares din 1335⁶⁴), ci trebuie să fie vorba de o glossă într'o traducere bulgărească sau sârbească⁶⁵). De altfel din con-

57) I. Bogdan — Buletinul — vol. I pag. 107.

58) Idem, pag. 113.

59) Gh. Brătianu — O enigmă și un miracol istoric: poporul român — pag. 14.

60) Idem, pag. 106.

61) D. Cantemir, o. c., pag. 249.

62) E. Popovici — o. c. pag. 361.

63) M. Lascaris, o. c. pag. 17.

64) Krumbacher — Geschichte der byz. Litteratur — pag. 608, apud. I. Bugdan, Bul. pag. 113.

ținutul acestei notițe, nu rezultă o dependență de Ohrida, sau de Constantinopol, ci mai curând un fel de autocefalie bisericească.

Sunt și istorici cari nu sunt de acord cu o eventuală supremație bisericească a patriarhului din Ohrida, asupra Țărilor românești, ca: Gelzer⁶⁶⁾, care menționează că din sec. al XIII-lea încoace arhiepiscopatul din Ohrida a rămas redus la părțile sale ilirice și macedonice, până la desființarea lui în anul 1767. Acest istoric folosește corespondența cu pricina, deoarece este singura mărturie istorică privitoare la patriarhul Doroteiu, adăugând că jurisdicția acestui patriarh, s'a întins numai asupra Românilor din Bulgaria și Serbia⁶⁷⁾. Eminentul balcanist Lascaris, demonstrează în mod cu totul hotărîtor, că n'a fost niciodată vorba nici de dependență canonică, nici de relații culturale strânse, între biserica de dependență canonică, nici de relații culturale strânse, între biserica moldovenească și arhiepiscopatul din Ohrida. ...«Jamais la Moldavie n'a été soumise, ni même en principe, à l'archevêché d'Achris; ou ne peut pas non plus admettre qu'il y ait eu au XV-a ou an XVI-e siècles des relations culturelles et littéraires étroites entre l'Eglise moldave et l'archevêché d'Achris»...⁶⁸⁾. Numai Vlahii din Balcani erau supuși în cele bisericești Ohridei⁶⁹⁾. C. Jirecek⁷⁰⁾, admite o supremație bisericească asupra Țării românești pe vremea lui Mircea cel bătrîn și în tot sec. XV, iar asupra Moldovei începând de pe la jumătatea sec. XVI până la Vasile Lupu, însă mai mult nominală, decât reală. Aceasta era și părerea lui Golubinskij⁷¹⁾ și a lui Jacimirskij⁷²⁾.

Istoriografia română modernă și cea politică și cea bisericească, admite că au existat unele raporturi între Moldova și Ohrida, începând din sec. XV. Melchisedec⁷³⁾, crede aceasta cu certitudine. Deasemenea istoricii Xenopol⁷⁴⁾ și D. Onciul⁷⁵⁾. Dobrescu, le consideră mult probabile⁷⁶⁾, plecând dela faptul că mitropolitul Teoctist al Moldovei a fost

65) I. Bogdan — Buletinul — pag. 113; E. Popovici, vol. III, pag. 69.

66) Byzantinische Zeitschrift II pag. 65, apud I. Bogdan — Buletinul — pag. 121.

67) Gelzer — Der Patriarchat von Achrida — apud I. Bogdan — Bul. pag. 121.

68) Lascaris, pag. 14. Aceeaș părere cu privire la relațiile Munteniei cu Ohrida — pag. 14.

69) Gh. Brătianu, o. c. pag. 107.

70) Jirecek — Istoria Bulgarilor — pag. 467, apud I. Bogdan — Buletinul —

70) Jirecek — Istoria Bulgarilor — pag. 467, apud I. Bogdan — Buletinul —

71) I. Bogdan — Buletinul — pag. 122.

72) M. Lascaris — o. c. pag. 12.

73) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 116; Viața și scrierile lui Grigore Țamblac — pag. 49 și urm.

74) Xenopol — Istoria Românilor — vol. II, pag. 158 și urm.; vol. III, pag. 253 și urm.

75) Onciul — Origina Principatelor — pag. 141—144.

76) N. Dobrescu, sec. XV — pag. 101 și urm.

sfințit de un patriarh sârbesc Nicodim, prin 1452 ⁷⁷). Domnul profesor Ilie Minea, crede că această hirotonie s'a produs în anul 1455, de când avem știri documentare despre mitropolitul Teoctist ⁷⁸). Dela moartea lui Damian care s'a întâmplat în 1477 și până la această hirotonie au fost mitropoliți: Iosif dela Neamț ⁷⁹), ales de Moldovenii drept credincioși și Ioachim episcopul de Agatopolis care a părăsit scaunul din cauza mișcărilor antiunioniste, plecând în Polonia ⁸⁰). Hirotonia lui Teoctist însă, pare a fi un fapt cu totul izolat. Dacă într'adevăr s'a întâmplat în 1452 — după Analele dela Putna, păstrate în trei ediții diferite: redactarea lui Isaia de Slatina; traducerea polonă a lui Nicolae Brzeschi și cronica lui Azarie ⁸¹), — faptul este ușor explicabil, deoarece Constantinopolul era atunci asediat de Turci și amenințat. Dealtfel căderea acestui centru politic-bisericesc se produce în 1453. Dacă această hirotonie s'a produs în 1455, ne-o explicăm în felul următor. Din cauză că patriarhul din Constantinopol, consimțise la unirea cu Roma, Moldovenii au cerut hirotonia mitropolitului lor Teoctist, ales după Iosif dela Neamț, în altă parte. Patriarhul Nicodim, care hirotonește pe Teoctist, după istoricii: Grigorovici, Bogdan, Xenopol, Melchisedec, Iorga, Gelzer și Dobrescu, ar fi păstorit la Ohrida. Profesorul M. Lascaris, demonstrează ⁸²), că acest Nicodim a păstorit la Peci în Serbia, așa după cum rezultă din izvoarele istorice. Dacă această părere corespunde realității, avem un motiv în plus, destul de puternic, să ne îndoim de legăturile noastre cu patriarhia din Ohrida.

I. Bogdan, crede că Ohrida n'a putut să aibă nici-o jurisdicțiune asupra Românilor din norudl Dunărei ⁸³). Profesorul N. Iorga, crede în posibilitatea unor raporturi bisericesti ale Moldovei cu Ohrida, însă în împrejurări care nu se pot statornici mai sigur ⁸⁴). Savantul român, crede pe bună dreptate, că aceste raporturi au fost numai nominale. Dovadă despre aceasta este vizita patriarhului Ioasaf al II-lea sub Alexandru

77) Se bazează pe cronicile moldovenești și cea putneană și cea moldo-polonă și cea sârbo-moldovenească, precum și pe adnotația lui Eustratie Logofătul la cronica lui Ureche, care arată aceasta. Patriarhul Nicodim, este întâlnit pela 1452 după lucrarea lui Gelzer — *Der Patriarchat von Achrida*. Acest scaun, nu este cel din Ipek, întrucât acesta pierduse însemnătatea de altădată, fiind supus celui din Ohrida. Realitatea istorică, nu este aceasta. Scaunul dela Ipek a fost supus Ohridei după 1459 (Ruvarac). Teoctist, după Prof. M. Lascaris, a fost hirotonit sigur la Ipek — pag. 6 și urm.

78) Minea — Note și interpretări — Cercetări istorice, VIII—IX 1932—1933, pag. 268—269.

79) Minea — Cercetări istorice — V—VII, 1929—31, pag. 347.

80) M. Lascaris — o. c. pag. 3—5.

81) M. Lascaris — o. c. pag. 6; Minea — Cercetări istorice — I, 1925, pag. 190 și urm. —

82) M. Lascaris, o. c. pag. 7.

83) I. Bogdan — Buletinul — pag. 121.

84) N. Iorga — Istoria bisericeii române — vol. I, pag. 83.

Lăpușneanu prin 1561⁸⁵). Mai înainte au fost în Țările române Patriarhul Ioachim prin 1505—1506. Domnitorul Moldovei Bogdan, n'a primit vizita acestui patriarh. Motivul acestui gest domnesc, nu se poate preciza⁸⁶). În Muntenia pe vremea lui Radu cel Mare (1495—1508), Nifon fostul patriarh al Constantinopolului, scos din scaun de Turci, a fost ocârmuitor vremelnic al Ungrovlahiei⁸⁷). Prin 1512—1513, vine în Țările române Pahomie I⁸⁸), iar prin 1545 Ieremia I⁸⁹). Neagoe Basarab 1512—1521, a rugat pe Pahomie I patriarhul Constantinopolului, să-i dea ca mitropolit pe Macarie, monah din Muntenegru, care trăia în Muntenia⁹⁰). La 1517, Patriarhul Teolipt, însoțit de episcopii de Sere, Sarde, Media și Melenic, au sfințit împreună cu mitropolitul Macarie, splendida mănăstire dela Argeș⁹¹). Au mai călătorit în Moldova, Patriarhul Mitrofan al III-lea între 1565—1572⁹²) și Teolipt al II-lea prin 1591⁹³). Prin 1595, veni în Țările române exarhul patriarhal Nichifor Dascălul, pentru a stăvili propaganda r.-catolică. În scopul acesta, se ținut un sinod la Iași la 17 August 1595⁹⁶). Domnitorul Radu, în a doua domnie moldovenească, pune preoțimea acestei țări sub ascultarea patriarhiei din Constantinopol⁹⁷).

Mitropolia Moldovei a dobândit mari privilegii dela patriarhie. Pe la finele sec. XVI, ajunsese aproape independentă, fapt ce a determinat pe Români din Muntenia, să se mire în a lor «Pravilă târgovișteană», cum de se face că mitropolia Moldovei este cași independentă⁹⁸).

85) Idem, pag. 198; N. M. Popescu — Patriarhii Țarigradului prin Țările române în sec. XVI — pag. 37—38.

86) N. M. Popescu, o. c. pag. 11—12. După Malaxos, Zigomalas și Meletios al Atenei, Bogdan refuză vizita lui Ioachim, fiindcă aflase de felul cum el căpătase scaunul patriarhal, prin simonie și prin detronarea lui Pahomios; Iorga, crede că Bogdan poate era nemulțumit de intimitatea care exista între Patriarhie și Munteni. Preotul N. M. Popescu, crede că Bogdan și cu boierii Țărei, vor fi socotit călătoria lui Ioachim în Moldova, ca o încercare de a supune din nou biserica Moldovei sub patriarhia Țarigradului și ca atare, vor fi căutat dela început, să-l îndepărteze din Țară prin toate mijloacele — pag. 12. Cred că părerea aceasta, nu corespunde adevărului istoric, deoarece acelaș voevod cu câțiva ani mai târziu 1512—1513, primește vizita patriarhului Pahomie.

87) E. Popovici, o. c., vol. IV, pag. 361.

88) N. M. Popescu, o. c., pag. 20—21.

89) Idem, pag. 35—36.

90) E. Popovici — o. c. IV pag. 361.

91) Idem; N. M. Popescu, o. c. pag. 26—27.

92) N. M. Popescu, o. c. pag. 40.

93) Idem, pag. 45.

94) Idem, pag. 45.

95) N. Iorga — Istoria bisericii române — I pag. 148.

96) Idem, pag. 109—120.

97) Idem, pag. 257.

98) E. Popovici, o. c. IV, pag. 362. În timpul domniei Fanarioșilor, față cu pretențiile din ce în ce mai exagerate de jurisdicție ale patriarhiei, s'a plăsmuit știrea, ce s'a crezut adevărată până în ultimul timp, că mitropolia Moldovei, a obți-

Aceste vizite numeroase, ne întăresc convingerea că între bisericile românești și Patriarhia din Constantinopol au existat totdeauna legături canonice și ne îndreptățesc la părețea că Ohrida, n'a avut vre'o jurisdicție bisericească de fapt, în împrejurările istorice amintite, asupra Țărilor românești și mai cu seamă asupra Moldovei. Dacă această jurisdicție este contestată, cu atât mai mult nu găsim nici-un motiv care să justifice o eventuală corespondență între Domnul Ștefan și Ohrida.

2) Profesorul I. Bogdan, studiind critic manuscrisul dela care pornesc toate edițiile acestei corespondențe, a stabilit următoarele: Acest manuscris, folosit pentru prima dată de V. Grigorovici, este un fragment de 8 file scris cu semiunciala sec. XV, caracteristică și pentru manuscrisele slave din Țările române. Primele 2 file cuprind: A). Partea finală a unui nomocanon; B) O listă a episcopiilor dependente de patriarhia din Constantinopol; C). Un glosar juridic. Celelalte șase file, cuprind un epilog, în care diacul Dumitru povestește pe larg și într'un stil înflorit împrejurările în care a fost adus să scrie acel nomocanon, pentru biserica catedrală din Ohrida la 1466. La un loc cu acest 8 file, scrise de altă mână, cu mult mai recentă — probabil sec. XVII sau XVIII — în cursivă, pe altă hârtie și cu altă cerneală. Aceste 2 file, cuprind corespondența lui Ștefan cu arhiepiscopul Ohridei. Prin urmare, filele ce cuprind scrisorile, sunt cusute — nu se știe când și de cine — deosebindu-se complet d. p. d. v. al formei în care este scris restul manuscrisului. S'ar putea lua în considerare ipoteza că acest «attaché», reprezintă o copie de pe un eventual manuscris original, însă nu l-a văzut nimeni niciodată și este mult probabil că n'a existat niciodată ¹⁰⁰).

Cele 2 file cu scrisorile datează ca atare din sec. XVIII, nu din sec. XV. Profesorul Bogdan, crede că această corespondență a fost ticluită de un călugăr — probabil în sec. XVII — care a vrut să dea un caz concret despre raporturile patriarhiei din Ohrida, cu bisericile românești, știind că mitropolitul Teoctist al Moldovei a fost hirotonit de un patriarh sârbesc și mai știind că arhiepiscopul Gavriil din Ohrida își dă într'o scrisoare dela 1655 cătră contele Slovato, ministrul lui Ferdinand al III-lea, titlul de «Arhiepiscop al Ungrovlahiei», dacă nu cumva și această scrisoare este falsă ¹⁰¹).

Un motiv în plus care îndreptățește pe Prof. Bogdan să creadă corespondența o plăsmuire târzie a unui călugăr, este asemănarea mare dintre răspunsul patriarhului Doroteiu și cuprinsul epilogului dela 1466. În acest epilog, este vorba de patriarhul Doroteiu, de o răsmeriță între fruntașii sau boierii orașului și clerici, de trecerea lui Mohamed prin oraș cu ocazia întoarcerii sale din Albania și de ducerea fără voie a lui Do-

nut autocefalia încă dela 1425 și unii spun că chiar au văzut documentul respectiv care mai târziu s'ar fi pierdut.

99) I. Bogdan — Buletinul — pag. 109.

100) Idem.

101) Idem, pag. 113.

roteiu la Constantinopol ¹⁰²). În răspunsul acestui patriarh către Ștefan, nu este vorba decât de aceleași fapte. Concluzia care se impune dela sine, este că răspunsul lui Dorotheiu a fost inspirat de epilog ¹⁰³).

În ce privește locul unde s'a păstrat această corespondență și de cine a fost scrisă, Bogdan crede că a fost plăsmuită de un călugăr al Țării românești, care cunoaște toate aceste împrejurări. Este mult probabil, că slavitul rus V. Grigorovici, a găsit nomocanonul dela 1466 la mănăstirea Bistrița (Oltenia) și a rupt filele cu epilogul pentru importanța sa istorică și cu scrisorile noastre și le-a dus în muzeul Rumjancev din Moscova. Tot acest slavist a găsit în aceeași mănăstire și *chronograful* lui Moxa ¹⁰⁴). De unde va fi știut acest călugăr muntean, titlurile patriarhului din Ohrida?

Titlul obișnuit al patriarhului în sec. XIV-XVIII, era următorul: „ἀρχιεπίσκοπος ἁ' ἰουστινιανῆς Ἀχρῖδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας“ ¹⁰⁵). Totuși, câteodată titlul acestui patriarh, era mult mai mare. De exemplu: „ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἁ' ἰουστινιανῆς Ἀχρῖδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Δακίας Μεδιτερρανῶν Ριπενσίας, πραιβαλίας, Δαρδανίας, Μυσίας τε ἀνωτερῶ καὶ τῶν λοιπῶν πατριάρχης“ ¹⁰⁶). Gelzer ¹⁰⁷), mai adaugă după Βουλγαρίας „Σερβίας, Ἀλβανίας, δευτέρας Μακεδονίας, ποντοῦ δυτικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν“ ¹⁰⁸).

Cu foarte multă ușurință, autorul corespondenței, cunoscând aceste titluri a putut adăuga și pe **ДАКИНСКИМЪ ЗЕМЛИАМЪ**

3). Data scrisorii trimisă din Moldova, raportată la domnia lui Ștefan cel Mare constituie un anacronism. Ștefan ar fi scris în Aprilie 1456 din indicația a 4-a, iar Doroteiu răspunde tot în cursul acestui an, luna Octombrie, indicația a 5-a, însă este stabilit că Ștefan cel Mare își începe domnia în anul 1457 ¹⁰⁹). Aceasta, numai în cazul când corespondența ar data din anul 1456, sau 1456—57 ¹¹⁰). Realitatea însă, este următoarea: Cele două scrisori, au într'adevăr datele «6964, Aprilie indicațiunea 14» și

102) I. Bogdan, pag. 113. Prof. N. Iorğa, n'a găsit nici-un izvor care să amintească de ducerea lui Doroteiu la Constantinopol. *Istoria bis. române* — vol. I pag. 86.

103) I. Bogdan — *Buletinul* — pag. 113.

104) *Idem*, pag. 115.

105) Gelzer — *Der Patriarchat von Achrida* — apud I. Bogdan — *Buletinul* — pag. 115.

106) I. Bogdan, o. c. pag. 115. Acest titlu se constată dintro scrisoare a arhiepiscopului Zosima dela 11 Iunie 1708, privitoare la depunerea unei sume de bani la Zecca din Veneția pentru o școală din Castoria, din partea comisului Gh. Castriotul — pag. 115.

107) *Der Patriarchat von Achrida* — apud I. Bogdan, pag. 116.

108) În bună măsură titlul acesta, este o moștenire dela arhiepiscopul Iustianei prime — V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului Daco-roman* — 184.

109) N. Iorğa — *Istoria bisericeii române* — vol. I pag. 85 și urm.

110) Conform cu era constantinopolitană, scrisoarea lui Ștefan ar fi fost trimisă în luna Aprilie 6964, adică 1456 după era creștină, iar răspunsul a fost trimis în luna Octombrie. Luna aceasta însă, era a anului următor, deoarece după era constantinopolitană anul începea la 1 Septembrie.

«6964, Octombrie indictionul 1», adică 1456 Aprilie și 1456/57 Octombrie, însă datele primitive au fost «6974 Aprilie, indictionul 14» și «6975 Octombrie indictionul 1» ¹¹¹⁾, adică 1466 Aprilie și 1466/67 Octombrie ¹¹²⁾).

Sunt falsificate mai multe cifre. La data scrisorii lui Ștefan Ț din СЦЗД este îndreptat dintr'un O, iar la data răspunsului lui Doroteiu ЗД din СЦЗД sunt îndreptate din ОЕ¹¹³⁾. În redacțiunea primitivă a acestor scrisori, au fost prin urmare datele 1466 — СЦОД = 6974 — Aprilie indictionul 14 și 1466/67 — СЦОЕ = 6975 — Octombrie, indictionul 1. În data întâia, indictionul este exact același cu cel din epilogul nomocanonului: СЦОД, ІНДИКТИОН ДІ în data a doua indictionul e greșit, căci corespunde anului 1468, nu lui 1466 sau 1467. A fost rău calculat de plăzmuitorul corespondenței. O altă mână a scris apoi sub СЦЗД și sub ІНДИКТИОН А din răspunsul lui Doroteiu «(СЦЗЕ)» și «Е)», adică «6965» și «5» = 1457, an căruia îi corespunde într'adevăr indictionul 5. Cine a făcut această rectificare, nu știm. O notiță cu creionul a lui V. Grigorovici, ne spune că această îndreptare a fost făcută în Țara românească, pentru potrivirea indictionului ¹¹⁴⁾.

Cel care a plăsmuit această corespondență, n'a știut că în Moldova era mitropolit în anul 1466 Teoctist, iar la Roman ca episcop Tarasie, încă din 1463. Cei care au falsificat aceste date, au plasat pretinsa corespondență dincolo de cadrul istoric al conținutului ei. Ca atare, această corespondență, nu este nici din 1456/57 și nici din 1466/67 ¹¹⁵⁾. Într'adevăr expediția Turcilor contra lui Scandenberg Domnul Albaniei, are loc în anii 1466/67 ¹¹⁶⁾, însă plăzmuitorul corespondenței, a cunoscut acest fapt, din epilogul nomocanonului din 1466.

Datele istorice care însoțesc corespondența noastră prin urmare, nu concordă cu adevărul istoric și ca atare, autenticitatea scrisorilor noastre este cu atât mai mult contestată.

4). În răspunsul lui Doroteiu, Ștefan este rugat să poftască și pe mitropolitul Macarie al Ungrovlahiei, pentru sfintirea succesorului în scaunul lui Visarion. Istoriografia bisericească, nu este de acord cu privire la păstoria lui Macarie. Alexandru Geanoglu (Lesviodacs) ¹¹⁷⁾, Ghenadie Enăceanu ¹¹⁸⁾, G. M. Ionescu ¹¹⁹⁾, Gh. Gibescu ¹²⁰⁾, cred că în sec. XV, au fost doi mitropoliți cu numele Macarie în scaunul Ungrovlahiei. Macarie I, începându-și păstoria pela anul 1442 și Macarie al II-lea, păstorind pela 1480—83. Cei trei istoriografi din urmă, s'au folo-

111) După era constantinopolitană.

112) După era creștină, introdusă în răsărit de Petru cel Mare pela 1700.

113) Vezi scrisorile în fototipie, la sfârșitul lucrării.

114) I. Bogdan — Buletinul — I pag. 114.

115) I. Bogdan — Buletinul — I pag. 112.

116) N. Iorga — Istoria bisericeii române — I pag. 86.

117) Istoria bisericească — pag. 390—417.

118) Creștinismul în Dacia — pag. 229.

119) Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei — pag. 55.

sit de Lesviodacs, care la rândul său menționează că în această cronologie se bazează pe condici și documente ¹²¹). Dobrescu, răstoarnă această părere ¹²²), în urma unor cercetări minuțioase asupra tuturor documentelor ce existau în vremea sa și nu găsește niciunul, care ar pomeni despre un mitropolit Macarie pela jumătatea sec. XV ¹²³). El descopere la Lesviodacs mai multe greșeli în determinarea datelor istorice, ce însoțesc documentele ¹²⁴. În fața acestei stiații mitropolitul Macarie, pomenit în răspunsul lui Doroteiu, este discutabil și odată cu el și corespondența.

5). Să admitem în sfârșit, că această corespondență ar fi autentică. Dacă examinăm critic conținutul acestor scrisori și cu deosebire răspunsul patriarhului Doroteiu, găsim lucruri care sunt în sprijinul temei noastre. Iată ctăeva frânturi din acest răspuns: A) ...«și după răposarea mitropolitului nostru»..... Forma singulară și felul cum este plasat cuvântul mitropolit în scrisoarea lui Ștefan, lasă să se întrevadă limpede că în Moldova era numai un mitropolit și nu mai mulți. Plăsmuitorii acestei corespondențe, evident, vor fi cunoscut bine Moldova sub aspect bisericesc și ca atare ipoteza prin care se încearcă să se arate că la Roman a fost mitropolie, iar Visarion mitropolit aici, a fost foarte șubredă. B) ...«și să-l hirotonești cu cei de acolo episcopi».... Separația categorică între mitropolit și episcop, ne lămurește că în Moldova, pe lângă mitropolit erau și episcopi, respectiv cel dela Roman și cel dela Rădăuți. Dacă la Roman ar fi fost un mitropolit, cuvântul «episcopi» în forma sa plurală, nu ar reda situația bisericească de fapt a Moldovei din epoca respectivă, deoarece ar fi rămas numai episcopul din Rădăuți. C) ...«Drept care am trimis binecinstirei tale, scrisoarea smereniei noastre, ca să vă alegeți mitropolit după legiuitele pravile și după așezământul Sf. Părinți»... «Autorizația pe care o dă patriarhul, Domnitorului Ștefan, de a-și alege mitropolit după legiuitele pravile, fiind în imposibilitate de a veni personal, sau de a trimite pe cineva, echivalează cu'n fel de autocefalie în problemele național-bisericești. Nu rezultă din răspunsul acesta un drept bineprecizat al Ohridei asupra Moldovei. Cu atât mai mult, nu se poate crede în jurisdicția acestui scaun pe la mijlocul sec. XV, cu cât raporturile dintre Moldova și patriarhia din Constantinopol au fost așa de puternice pela finele sec. XV și în timpul lui Alexandru cel Bun ¹²⁵), încât cu multă greutate s'ar putea crede că Moldovenii numai în timp de 20 de ani au părăsit tradiția lor.

6). Condițiunile de formă ale corespondenței noastre, sunt un in-

121) G. M. Ionescu, o. c. pag. 92; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 14.

122) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 11 și urm.

123) Prof. I. Bogdan spune — *Buletinul* — I pag. 111 — că întâiul mitropolit cu numele Macarie se întâlnește în Muntenia pela 1480 pe vremea lui Basarab cel tânăr.

124) Asemenea greșeli în lucrarea lui Lesviodacs găsește și le semnalează și Hășdău în «Istoria critică» vol. I pag. 125 și urm.

125) Melchisedec, o. c. pag. 58 și urm.; N. Dobrescu — *Intemeierea mitropoliilor* — pag. 88 și urm.

diciu pentru neautenticitatea ei: A). Toate actele lui Ștefan cel Mare ¹²⁶⁾, atât cele de politică internă, cât și cele de politică externă și chiar scrisorile sale către diferite personalități străine, arată precis locul unde și data când, au fost scrise. Scrisoarea lui Ștefan către Doroteiu, nu arată locul unde a fost scrisă și nici data destul de precis. B). Atât hotărârile de politică internă cât și scrisorile Domnitorului Ștefan, au ca dată, ziua, luna și anul când au fost scrise, fără a arăta și indicțiunea ¹²⁷⁾. Încă un motiv prin urmare, ca să ne îndoim de autenticitate. C). Răspunsul patriarhului Doroteiu, — dacă corespondența ar fi autentică, — vine în Moldova prea târziu. Scrisoarea lui Ștefan, este trimisă în Aprilie, iar răspunsul vine în Octombrie. Cu toate greutățile drumului, erau suficiente două luni pentru curieri. Veneția este situată la distanță mai mare de Moldova și cu toate acestea, corespondența mergea mult mai ușor. De exemplu: Ștefan înștiințează pe ducele Leonardo Loredano despre sosirea și moartea doctorului Matei Muriano și-l roagă să-i trimeată un alt doctor — 24 Iulie 1503 ¹²⁸⁾. La 15 Octombrie 1503 ¹²⁹⁾ Ștefan mulțumește ducelui Leonardo Loredano pentru medicul trimis din Veneția. Acesta s'a îmbolnăvit însă în drum și a murit. Il roagă să-i trimeată altul. După cum se vede în timp de 2 luni și jumătate s'a purtat această corespondență.

În urma acestor considerații istorice, se poate afirma cu certitudine că Visarion nu poate fi trecut între episcopii Romanului. Odată cu această problemă, este discutabilă și părerea acreditată până acum că Moldova d. p. d. v. bisericesc, a fost sub jurisdicția Ohridei.

Din anul 1458 Aprilie 12, există un hrisov ¹³⁰⁾, prin care Ștefan cel Mare confirmă episcopiei din Târgul Romanului satele Leucosăuții cu moară și Dragomireștii cu pod peste Moldova și scutește pe locuitorii acestor sate de orice neam ar fi ei, de iliș, de dajdie și de lucru la moarele domnești. Tot venitul dela dâșii va fi a mitropoliei — respectiv a episcopiei. Pe lângă aceasta Ștefan, supune mitropoliei, pe toți săracii din cuprinsul eparhiei. El mai dăruiește mitropoliei, morile de pe apa Moldovei din jos de târg cu piule (fabrioi de bătut postavul țărănesc) și două sălașe de țigani ale lui Cernat și Caba. În documentul acesta, episcopul, nu este amintit. Este greu de admis dacă la 1458, mai era încă păstor al Romanului Calist, sau își începuse păstoria episcopul Tarasie.

126) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — 2 vol. București 1913.

127) Indicțiunea (latinescul = indicațio), este un period de 15 ani ce era în imperiul roman period al dărilor, fiindcă totdeauna când începe acest period, se făcea un nou cens sau o nouă indicare a dărilor. Întregul period de 15 ani se numește Indicțiun propriu zis, totuși în practică, e uz a numi Indicțiun și fiecare an din acest period și a indica fiecare an ca Indicțiunul întâi, al doilea, al treilea, etc. Indicțiunul este în uz, probabil, dela Constantin cel Mare, începând la răsărit dela 1 Septembrie 312, iar la apus dela 1 Ianuarie 313 d. Hr. — E. Popovici, o. c. I pag. 9.

128) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — vol. II pag. 467.

129) Idem, pag. 470.

130) I. Bogdan — Documentele — vol. I pag. 9—10; Melchisedec, o. c. I pag. 118 și urm.

2). TARASIE.

Succesor documentar la episcopia Romanului, este episcopul Tarasie. Cași la predecesorul său, nu se poate preciza începutul păstoriei sale. Episcopul Melchisedec ¹⁾, admite că Tarasie și-a început păstoria pela anul 1460. Nu-l găsim însă în documente decât pela anul 1462 ²⁾. În 1463, episcopul Tarasie, este amintit într'un hrisov de danie alături de mitropolitul Teoctist și de cei patru «popi», care stăteau în fruntea marilor obști călugărești din Moldova ³⁾.

Mențiuni istorice despre episcopul Tarasie, sunt foarte multe începând din anul 1464. Datorită însușirilor sale acest episcop, a făcut parte din sfatul domnesc al Domnitorului Ștefan. Fiind între sfetnicii domnești, îl găsim adeseaori ca martor alături de curte și boieri, când se luau diferite hotărâri domnești. Așa de exemplu:

13 August 1464: Ștefan, confirmă din Suceava boierului Mișca, stăpânire peste satul Târnauca, pentru care se judecase cu Mândrea, care-l reclama pentru sine. Mișca a afirmat împreună cu patru conjurători — popa Hâncu, Stan Babici, Grozea Nicotici și Toderaș Aușanul — și a câștigat satul «după drept și lege». Martori: Mitropolitul Teoctist, episcopul de Roman Tarasie și boierii ⁴⁾.

12 Septembrie 1464, Suceava: Ștefan, confirmă pisarului său Toader Prodan, stăpânirea peste satul Grecii de lângă târgul Siretului, cumpărat cu 300 zloți turcești dela mitropolitul Teoctist, dându-i voie să-și facă și moară pe apa Siretului. Intre martori este și «al nostru episcop chiric Tarasie dela Târgul de jos»⁵⁾.

11 Aprilie 1465, Suceava: Ștefan, confirmă mitropoliei din Suceava satul Mihăeștii pe Brădățel «din sus de Barhinești», cu moara și cu piule, ce se țineau de el. Intre martori: «și episcopul nostru chir Tarasie dela Roman ⁶⁾.

13 Decembrie 1465. Ștefan, confirmă mitropoliei de Roman, niște țigani pe care îi dăruise acesteia Isaia părcălabul de Chilia ⁷⁾. În hrisovul acesta, numele episcopului de Roman, nu este amintit. Profesorul Dobrescu, crede — pe bună dreptate — că această confirmare s'a obținut în urma stăruințelor episcopului Tarasie ⁸⁾.

13 Martie 1466. Ștefan, scutește pe locuitorii ce se vor așeza în sa-

1) Revista pentru istorie, arheologie și Filologie VII, pag. 375, apud N. Dobrescu — sec. XV — pag. 115.

2) N. Iorga — Istoria bisericii românești — I, pag. 86.

3) N. Iorga — Istoria poporului românesc — I pag. 117. În colecțiile de documente cercetate, n'am găsit nici-un hrisov, care să amintească pe Tarasie în 1462, sau 1463.

4) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — I, pag. 82.

5) Idem, pag. 84.

6) I. Bogdan — Documentele lui Ștefan cel Mare — vol. I, pag. 90.

7) Idem, pag. 91.

8) N. Dobrescu — Din istoria bisericii române, sec. XV — pag. 115.

tul Negoești, proprietate a mitropoliei de Roman, pentru cinci ani de orice dări și slujbe către domnie, îi scoate de sub jurisdicția pârcălabilor de Neamț și pentru orice vină îi va judeca mitropolitul sau dregătorii lui. Numai ceice se vor crede nedreptățiți de mitropolit, vor apela la domn sau la alt judecător. Documentul, amintește despre «al nostru mitropolit chir Tarasie dela Târgul Romanului 9).

9 Iulie 1466, Suceava. Ștefan, confirmă mănăstirii Pobrata, unde era egumenn Silvestru, pentru mântuirea sufletelor părinților și moșilor săi, un mertic veșnic de 10 buți de vin pe an, două măji de pește, una de morun și alta de crap și altele, «cu binecuvântarea mitropolitului nostru chir Teoctist și a episcopului nostru chir Tarasie dela Târgul Romanului 10).

15 Septembrie 1466. Ștefan, cumpără cu 200 zloți tătărești dela boierul Stan Babici și dela frații lui, satul Jicovul de sus, cu toate poienele, fânețele, muncelile și isvoarele și le dăruiește cu binecuvântarea mitropolitului Teoctist și a episcopului de Roman Tarasie, mănăstirii Putna 11).

2 Octombrie 1468, Suceava. Ștefan, cumpără dela Marena soția lui Ivenco Braevici, jumătate din satul Maneuti pe Suceava, partea ei de moștenire pe suma de 130 zloți tătărești și o dăruiește mănăstirii Putna. Intre martori: «Mitropolitul Sucevei Teoctist, episcopul de Roman Tarasie și boierii» 12).

8 Februarie 1470, Suceava. Ștefan, sloboade din domnie pe tătara și robul domnesc Oană împreună cu copiii lui, cu care fugise în Polonia și le îngăduie să se întoarcă în țară și să trăiască liberi, după dreptul moldovenesc. Intre martori: «Mitropolitul nostru Teoctist și episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul de jos 13).

28 Mai 1470, Suceava. Ștefan, dăruiește mănăstirii Putna, unde era egumen Ioasaf, o vie de nouă fălci și patru «corocini», cu tot pământul ce se ținea de ea cumpărată cu 544 zloți tătărești, dela niște locuitori din Hârlău. Intre martori: «Mitropolitul nostru chiar Teoctist dela Suceava și episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul Romanului 14).

5 Iunie 1470. Ștefan confirmă un schimb de sate între Mănăstirea Bistrița și vistiernicul Iurie, cu rudele sale. Intre martori: «Mitropolitul nostru chiar Teoctist dela Suceava și episcopul nostru chiar Tarasie dela Târgul Romanului» 15).

18 Iulie 1470. Ștefan, confirmă comisului Barsu și fratelui său Șuşman, satele Cobâlcenii și Bilosăuții pe Nistru, dăruite lor de Ana sora

9) I. Bogdan, I pag. 94 și urm.; Melchisedec, o. c. vol. I pag. 120 și urm.

10) I. Bogdan, I pag. 105; Melchisedec, pag. 126 apud Arhiva istorică, vol. I No. 161.

11) I. Bogdan, vol. I pag. 111.

12) Idem, pag. 133.

13) Idem, pag. 141.

14) I. Bogdan — vol. I — pag. 150.

15) Idem, pag. 154.

logofătului Dobrul, vara lor: Intre martori: «Mitropolitul nostru chiar Teoctist și episcopul nostru chiar Tarasie ¹⁶⁾».

10 August 1470. Ștefan, trimite în Polonia un salv-conduct logofătului Mihail, asigurându-l că poate să se întoarcă fără frică în țară, deoarece l-a iertat din toată inima și că-i dă îndărăt, următoarele sate confiscate: Negoștii, Conțeștii, Pârtănușii și Valea-Seacă... «iar spre aceasta, credința și sufletul mitropolitului nostru dela Suceava chir Teoctist și credința și sufletul mitropolitului domniei mele dela Târgul Romanului, chiar Tarasie ¹⁷⁾». Tot în cursul acestui an, la 10 Septembrie, este amintit din nou ¹⁸⁾».

10 Septembrie 1471, Suceava. Ștefan, dăruiește mănăstirii Putna, unde era egumen Ioasaf, satul Ostrița pe Prut, după ce l-a cumpărat cu 200 zloți tătărăști, dela boierul Tăbuci din Cobâle. Intre martori: «Mitropolitul nostru chir Teoctist dela Suceava, episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul de jos și Ioanichie episcop dela Rădăuți» ²⁰⁾».

7 Mai 1473. Ștefan, confirmă ușierului Dragoș, stăpânirea peste satul Ivancăuți din ținutul Cernăuților, cumpărat dela Cârseta și dela neamul lui cu 170 de zloți tătărăști. Intre martori, au fost: «Tarasie episcopul Romanului mitropolit de jos și episcopul de Rădăuți Ioanichie ²¹⁾».

14 Octombrie 1473. Ștefan, confirmă stolnicului Petru, fiul lui Andriță stăpânirea peste satul Brătieștii pe Siret. Și cu această ocazie, între martori găsim pe: «Mitropolitul nostru chir Teoctist dela Suceava și episcopii noștri chir Tarasie episcop dela Mitropolia de jos și chir Ioanichie episcop de Rădăuți ²²⁾».

Pe episcopul Tarasie, îl găsim și în pomelnicul mănăstirii Bistrița, între ierarhii Țării, cu numele de... «arhiepiscopul Tarasie» ²³⁾».

Alte știri documentare despre episcopul Tarasie nu mai avem. Cronicarul Ureche ²⁴⁾», și Postelnicul Manolache Drăghici ²⁵⁾», — cel din urmă desigur inspirat de cronica celui dintâi, — relatează că episcopul Tarasie, alături de mitropolitul Teoctist și de Ioasaf arhimandritul și egumenul Putnei, a luat parte la sfințirea mănăstirii Putna, care s'a săvârșit la 3 Septembrie 1469. Incepând din 1473, episcopul Romanului nu mai este menționat în hrisoavele lui Ștefan cel Mare, până la 4 Aprilie 1488. Acuma însă, este amintit ca episcop «chir Vasilie». Dată fiind a-

16) Idem, pag. 155.

17) Hurmuzachi, vol. II², pag. 707 și urm.; I. Bogdan, o. c. vol. II, pag. 309—310.

18) Codrescu «Uricar» XI, pag. 92, citat de N. Dobrescu — sec. XV — pag. 115. In documentele pe care le-am cercetat, n'am găsit pe episcopul Tarasie pomenit la această dată.

19) I. Bogdan — vol. I, pag. 160.

20) Idem, pag. 169.

21) I. Bogdan — vol. I — pag. 180; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 115.

22) I. Bogdan — vol. I pag. 187.

23) Ilie Minea — Pomelnicul dela Bistrița — Cercetări istorice — V—VII 1929—1930, pag. 347.

24) Letopisețele — pag. 51.

25) M. Drăghici — Istoria Moldovei — pag. 129.

ceastă situație, nu putem ști când sfârșește păstoria episcopului Tarasie și nici când începe a episcopului Vasilie. Tarasie, este pomenit pentru ultima dată la 14 Octombrie 1473. Nu se poate afirma că păstoria episcopului Tarasie, sfârșește acum. Tot cu această ocazie, este pomenit pentru ultima dată și mitropolitul Teoctist, cutoatecă a trăit și păstorit până la 1478. Realitatea este aceasta. Ierarhii Moldovei, au încetat de a mai avea influență în afacerile politice și civile ale Statului, ca mai înainte și de a mai fi citați ca martori în acte ²⁶).

Din anul 1477, există la episcopia Romanului un clopot donat de Ștefan cel Mare, pe care se află următoarea inscripție: «Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a făcut acest clopot (camban) la mitropolia dela Târgul Romanului la biserica Sf. Văneri (Sf. Paraschiva) în anul 6985—1477 ²⁷). Dupăcum se vede în această inscripție, nu este amintit episcopul contemporan. Dobrescu, crede posibilă o păstorie a episcopului Tarasie, până la această dată. Această părere ar putea fi conformă cu realitatea istorică, dacă luăm în considerare faptul că episcopul Tarasie era dupăcum se constată în documente, preuțit mult de Ștefan și ca atare atenția aceasta deosebită pentru episcopie, poate fi interpretată ca o urmare a raporturilor dintre cei doi bărbați.

În documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de răposatul profesor I. Bogdan, întâlnim un hrisov de danie din 13 Noembrie 1498 ²⁸), care raportat la păstoria episcopului Tarasie, provoacă o nelămurire, deoarece, din 1488 este amintit în documente episcopul Vasilie. Din hrisovul cu pricina, se constată că Ștefan dăruiește mănăstirii Bistrița, unde era egumen Teodor, cu asentimentul mitropolitului Teoctist, al episcopului de Roman Tarasie și al marilor boieri, pentru pomenirea fiului său Alexandru, o vie la Călugăra lângă Bacău «până la viile Ungurenilor» ²⁹), cu un schit unde petrecuse călugărul Teofan și cu o prisacă. Dificultatea este aparentă. O considerăm ca atare, pentru următoarele motive: 1) Începând din anul 1488, este pomenit Vasilie, ca episcop la Roman până în anul 1499. Nu există nici-un fapt, care ar lăsa să se întrevadă că păstoria episcopului Vasilie a fost întreruptă de Tarasie. 2) Mitropolitul Teoctist al Moldovei, care este menționat în documentul acesta, a murit în anul 1477, Noembrie 18 și a fost înmormântat la mănăstirea Putna, după o păstorie de circa 25 de ani ³⁰), și ca atare nu mai era în viață la data documentului nostru. 3). Din 1472, este amintit în actele de stat ale lui Ștefan, între consilierii Voevodului și episcopul Ioanichie al Rădăuțului. În documentul nostru, nu-l găsim alături de ceilalți chiriarhi, cu toate că la data acestui document, păstoria la Rădăuți.

26) I. Ursu — Ștefan cel Mare — pag. 290 și urm.

27) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 133.

28) I. Bogdan, o. c. vol. II, pag. 127 și urm.

29) Ciangăii de astăzi.

30) N. Iorga — Istoria bisericeii române — I pag. 83; N. Dobrescu — set. XV — pag. 107.

Autenticitatea acestui document nu se poate contesta, ne gândim însă la o greșală comisă de taghigrafi la transcrierea actului, sau la citirea greșită a datei care însoțește documentul. Greșeli de acestea, s'au comis de către mulți cercetători ³¹⁾.

Sfârșitul păstoriei episcopului Tarasie se produce înainte de anul 1488 când, din documente se constată că, la Roman păstorea Vasilie, însă nu se poate preciza, pe baza materialului existent, nici sfârșitul păstoriei lui Tarasie, nici începutul episcopului Vasilie.

3). VASILIE

Episcopul Vasilie, este pomenit pentru prima dată, în documentele cari există astăzi, la 4 Aprilie 1488 ³²⁾, sau 20 Aprilie 1488 ³³⁾. La această dată, Ștefan confirmă «mitropoliei» de Roman, unde era «episcop» Vasilie, dania bunicului său Alexandru și anume satele: Leucosăuții «din sus de Târgul Romanului», cu dijma din varză și Dragomireștii «din jos de Târgul Romanului», cu podul umblător peste Moldova și cu dijma din peștele proaspăt ce va vâna ³⁴⁾. Din hrisovul acesta, rezultă că pe scaunul dela Roman, era la această dată episcopul Vasilie, însă de când păstorea, nu se poate ști. Tot în cursul acestui an, Vasilie este pomenit în alt hrisov din 15 ³⁵⁾, sau 16 ³⁶⁾ Octombrie, prin care Ștefan dăruiește «mitropoliei» din Roman, unde era «episcop» Vasilie, următoarele sate: Negoștii pe Valea Neagră cu iazurile, jumătate din Gostilești, Poiana pe Moldova, Ciorsăceștii pe Moldova și partea lui Botăș din satul Câmpul-părului tot pe Moldova, menționând că atât timp cât va mai fi în viață, să se facă rugăciuni pentru el, în fiecare săptămână: Joi seara, paraclisul Maicei Domnului, iar Vinerea Sf. Liturghie și să nu se schimbe aceasta nicicând ³⁷⁾.

Despre episcopul Vasilie, nu mai găsim nici-o mențiune istorică până în anul 1499, cu ocazia tratatului de pace și alianță încheiat de Ștefan cel Mare, cu Albert regele Poloniei, la 12 Iulie. Este amintit în tratatul acesta între consilierii Voevodului, împreună cu ceilalți ierarhi contemporani, cu aceste cuvinte: ...et nos Georgius Archiepiscopus Szoczaviensis et terre Moldaviensis, Vasilius episcopus de Romano foro, Ioanius episcopus Radoweczianensis ³⁸⁾, iar în altă redactare a acestui tratat, cu următoarele cuvinte: ...Nos Georgius archiepiscopus Sociavie et

31) Originalul se află în Arhivele Statului din București.

32) I. Bogdan, o. c. vol. I, pag. 342.

33) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 116; Melchisedec, o. c. vol. I pag. 146. Nu se poate cunoaște adevărul, deoarece nu avem originalul.

34) I. Bogdan — vol. I, pag. 32; Melchisedec, I pag. 146; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 116.

35) I. Bogdan — vol. I pag. 355—356.

36) Melchisedec — Cronica Romanului — pag. 133.

37) I. Bogdan, I pag. 355 și urm.; Melchisedec, I pag. 134; Dobrescu — sec. XV — pag. 111, rezumat.

38) Hurmuzachi, vol. II², pag. 414; I. Bogdan — vol. II pag. 417 și urm.

terre Moldaviae, Bazilius episcopus inferioris dioecesis Romanae, Ioanicus episcopus dioecesis Radovicensis³⁹⁾... La 31 August acelaș an — 1499 —, Vasilie este pomenit din nou sub numele de «rugătorul și duhovnicul nostru chiar Vasilie episcopul dela mitropolia de jos, dela Târgul Romanului», căruia Ștefan îi dăruiește satul Muntenii-Scutași, în veci cu tot venitul, pe care l-a cumpărat dela Vasutca fiica lui Cozma, nepoata lui Șandru și a lui Martin, cu 300 zloți tătărăști, unde au fost județi Itu și Șerban⁴⁰⁾.

Pe episcopul Vasilie îl întâlnim și în pomelnicul dela Bistrița, cu numele de arhiepiscopul Vasilie⁴¹⁾. Nu se poate ști însă, în ce timp a fost trecut în pomelnic. El este considerat ca un ierarh învățat, deoarece a redactat un tratat despre deosebiriile dintre catolicism și ortodoxism⁴²⁾.

Alte mențiuni despre episcopul Vasilie, un s'au mai găsit și ca atare, nu putem determina sfârșitul păstoriei sale. Poate a pășit în sec. XVII, poate nu. În orice caz, mai târziu de anul 1502 nu, deoarece la 17 Noembrie acest an, este pomenit alt episcop pe scaunul Romanului.

4). TEOCTIST.

Melchisedec, plasează după episcopul Vasilie pe Macarie I, pe care-l găsește menționat într'un hrisov dela Bogdan Voevod (cel orb) în anul 1514, prin care dăruiește episcopiei 800 zloți tătărăști, pentru veșnica sa pomenire⁴³⁾. Ulterior, s'a descoperit un hrisov din timpul lui Ștefan cel Mare din 17 Noembrie 1502, care amintește de un episcop Teoctist al Romanului. Documentul publicat de I. Bogdan⁴⁴⁾, cuprinde o hotărîre a Domnului Ștefan ca «popii» satelor dependente de mănăstirea Putna, unde era egumen Spiridon, să asculte numai de această mănăstire. Această hotărîre, este luată cu asentimentul mitropolitului Gheorghe dela Suceava, a episcopului Teoctist al Romanului și Ioanichie al Rădăuțului.

Rezultă prin urmare că la anul 1502, era episcop la Roman, Teoctist. Nu știm însă, când își începe păstoria și nici când o sfârșește. Profesorul Iorga, afirmă cu certitudine, că Teoctist a fost pregătit la mănăstirea Neamț, urmează episcop la Roman după Vasilie, apoi ajunge mitropolit al Sucevei⁴⁵⁾. Pentru aceeaș părere este și N. Dobrescu, complectând că episcopul Teoctist, a fost ucenic al mitropolitului Teoctist I, apoi egumen la Neamț, unde îl găsim în această funcție la anul 1496⁴⁶⁾, condu-

39) Hurmuzachi, vol. II², pag. 723.

40) I. Bogdan, vol. II, pag. 132; N. Dobrescu — sec. XV, — pag. 117.

41) Ilie Minea — Pomelnicul dela Bistrița — Cercetări istorice, V—VII 1929—1931, pag. 347.

42) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. II¹ pag. 89.

43) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 153 și urm.

44) I. Bogdan — vol. II pag. 209.

45) N. Iorga — Istoria bisericii române — I pag. 89, apud Wickenhauser—Woronetz und Putna pag. 182.

46) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 117.

când treburile mănăstirei timp de 17 ani ⁴⁷⁾. La Roman a păstorit 8 ani ⁴⁸⁾, iar mitropolit al Moldovei a fost sub Bogdan, Ștefăniță și chiar sub Petru Rareș. Moare la 15 Februarie 1528 ⁴⁹⁾.

Nu avem știri privitoare la starea culturală a episcopilor din sec. XV. Evident, neexistând atunci școale superioare de teologie, ei vor fi fost pregătiți pelângă mănăstiri și cu deosebire pe lângă Mănăstirea Neamț. Afară de această mănăstire, care a jucat un rol determinant în viața culturală a Moldovei, era din vremea lui Alexandru cel Bun o școală de slavonie la Suceava, întemeiată prin stăruința lui Grigore Țamblac ⁵⁰⁾. Intrucât episcopul Vasilie a redactat un tratat despre deosebirile dintre catolicism și ortodoxism ⁵¹⁾, ne putem face o idee generală asupra pregătirii lor teologice. Desigur, toți au fost călugări autentici, formați în duhul tradiției creștine. Fiind respectați și consultați adeseaori de domnitori, se dovedesc ca oameni de onoare, cinste și muncă.

47) N. Iorga — Istoria bisericii — I, pag. 105.

48) Idem.

49) Idem; D-l D. Constantinescu din Iași, a publicat un articol în revista «Cronica Romanului pe luna Februarie 1940, intitulat «Vlădica Teoctist uitat de posteritate».

50) Onciul — Din istoria României — pag. 51; Melchisedec — Viața și scrierile lui Gr. Țamblac — pag. 6—7.

51) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. II¹, pag. 89.

CAP. III.

TITLUL CENTRULUI BISERICESC DELA ROMAN EPISCOPIE SAU MITROPOLIE?

Este bine stabilit, că episcopia Romanului, a fost întemeiată de Alexandru cel Bun. Timpul, nu se poate preciza decât aproximativ, după cum s'a putut vedea, deoarece lipsesc încă documentele necesare. O chestiune însă, legată de începuturile acestei instituții și care pare a fi cea mai dificilă, nefiind încă rezolvată în istoriografia română, este următoarea: Ce a fost la Roman, episcopie sau mitropolie? Cercetătorul în trecutul episcopiei Romanului, rămâne contrariat când constată că acelaș scaun este numit în documente când «episcopie», când «mitropolie» și acelaș păstor când «episcop», când «mitropolit». Dela început se poate mărturisi, că până la probele contrarii, o soluție definitivă pentru această chestiune nu se poate da.

În istoriografia română, avem două răspunsuri cu privire la această întrebare.

I. Cel mai vechi este al episcopului Melchisedec. În lucrarea sa «Cronica Romanului și a episcopiei» ¹⁾, crede că la Roman înainte de Alexandru cel Bun, mitropolitul Țării își avea reședința aici, și ca atare am avut aici o mitropolie. În urma aplanării conflictului dintre patriarhia constantinopolitană și conducerea Moldovei în cei dintâi ani a domniei lui Alexandru și în urma transferării acestei mitropolii la Suceava, unde era capitala Țării, la Roman a rămas o episcopie care a fost supranumită «mitropolie», până pela jumătatea veacului al XVII-lea ²⁾. Episcopul Melchisedec întărește această afirmație cu o mențiune din «Pravila cea mare românească», unde la lista mitropoliților din Moldovlahia fila 402 se pun doi mitropoliți și un al treilea la Galați «care este latura despre Rusia cea mică» ³⁾.

S'a putut vedea că până în anul 1408, nu există nici-o mențiune istorică privitoare la o eventuală episcopie sau mitropolie în orașul Roman. În 1408, este vorba numai de biserica Sfânta Parascheva și nici-o

1) Melchisedec — Cronica Romanului — I pag. 106 și urm.

2) Idem, pag. 107.

3) Este vorba de mitropolia Proilaviei, a căreia reședință era condiționată de evenimentele politice — Melchisedec, o. c. pag. 107.

aluzie la altă instituție bisericească ⁴⁾. Episcopul Melchisedec, reproduce ⁵⁾ după B. P. Hașdău ⁶⁾, un act din timpul lui Roman Vodă dela 1392, în care Romanul este numit «cetatea sa» și conchide că cetatea a fost zidită de acest voevod, — înzestrând'o eventual și cu o mitropolie — însă acest act nu ne îndreptățește să admitem existența unei mitropolii în vremea aceea, deoarece uu există nici cea mai mică aluzie la o atare instituție. Afară de aceasta, în corespondența patriarhului din Constantinopol cu ierarhii și domnitorii moldoveni, nu există nici-o mențiune, relativă la un centru bisericesc în orașul Roman ⁷⁾. Melchisedec, își mai sprijină această părere pe faptul că episcopul — respectiv mitropolitul — Romanului era egal bisericește cu cel dela Suceava și ambii erau ridicați în scaune cu aceeaș orânduială ⁸⁾. Singura distincție era protia canonică, ce rezulta din vechimea în hirtonie. Cu timpul însă, mitropolitul Sucevei, ca al capitalei Țărei, și-a însușit exclusiv dreptul de mitropolit, lăsând celui dela Roman numele de episcop ⁹⁾.

Intr'adevăr, episcopul Romanului a avut unele distincții față de ceilalți episcopi — Rădăuți și Huși — însă acordarea lor, s'a făcut mult mai târziu. Dreptul de a purta pateriță argintată în capitală la anumite festivități, a fost dat episcopului de Roman Ghedeon, de cătră Domnitorul Grigore Ghica, în coînțelegere cu mitropolitul Antonie în anul 1739 ¹⁰⁾, iar dreptul de a se înveșmânta în capitală cu sacos și mitră, întocmai ca mitropolitul îl dobândește episcopul Ioanichie — numai pentru el — în anul 1756 dela Domnul Constantin Racoviță în coînțelegere cu mitropolitul Iacob ¹¹⁾.

Faptul că episcopul de Roman stătea împreună cu mitropolitul în partea dreaptă a bisericeii la solemnități religioase, iar cei dela Rădăuți și Huși în partea stângă, nu trebuie interpretat ca o onoare specială pentru episcopul nostru, ci stăteau ca atare, pentru motive de ordin estetic: Intr'o parte doi, iar în cealaltă tot doi. Onoarea aceasta rezultă din vechimea scaunului. D. Cantemir, tratând despre ierarhia Moldovei ¹²⁾, relatează că episcopul Romanului era un fel de arhiepiscop în fața celorlalți. Evident, exista o protie de onoare, cum de altfel există până astăzi, însă în fapt episcopul Romanului n'a avut titlul de arhiepiscop. Chiar D. Cantemir scrie că peste ceilalți colegi ai săi, nu are

4) M. Costăchescu — vol. I pag. 236—237.

5) Melchisedec, o. c. I pag. 5 și urm.

6) Arhiva istorică a României, tom. I Nr. 19.

7) Acta patriarhatus constantinopolitani — II pag. 223, apud Melchisedec, I pag. 59 și urm.

8) Melchisedec, o. c. I pag. 107.

9) Idem, pag. 108.

10) Idem, pag. 110 și II pag. 23 și urm.

11) Melchisedec — Cronica Romanului — vol. I pag. 110 și vol. II pag. 69 și urm.

12) D. Cantemir — Descrierea Moldovei — pag. 33 și 247 — traducerea d-lui G. Pascu.

nici-o jurisdicție și nu le este superior decât în rang ¹³⁾. Cât privește notița din pravila cea mare românească, nu redă situația de fapt a bisericeii moldovenesti. În timpul traducerei și publicării ei, în Moldova exista o singură mitropolie și trei episcopii. Este desigur vorba de o confuzie.

Din cele expuse, se poate deduce că acest răspuns, nu are un suport istoric bine întemeiat.

II. Alt răspuns privitor la această chestiune, este dat de Profesorii N. Iorga, C. C. Giurescu și N. Dobrescu. N. Iorga ¹⁴⁾, comentând materialul documentar relativ la începuturile episcopiei Romanului, afirmă că pe la finele veacului al XV-lea, în preajma bisericeii Sf. Parascheva, nu mai este o «mitropolie» ci o «episcopie» de jos, iar în altă parte ¹⁵⁾, vorbind despre Ștefan cel Mare, care sprinten și fără boieri, alerga când la Bistrița, când la Roman, calificând «episcopia» de acolo «mitropolie», evidențiază convingerile sale că la Roman a existat totdeauna o episcopie.

Nici Domnul Prof. C. C. Giurescu ¹⁶⁾, nu vede la Roman o mitropolie, cu toată că Tarasie este numit «episcop al mitropoliei de jos». El este numai episcop, inferior mitropolitului Sucevei, însă față de episcopul din Rădăuți, deși ambii aveau același grad ierarhic, trecea înainte. Această ordine, se păstrează și în documentele cancelariei domnești.

Profesorul N. Dobrescu ¹⁷⁾, luând în considerare supratitlurile de «mitropolie» și «mitropolit», care se dădeau în vechime episcopiei și episcopului de Roman, afirmă că nu avem de aface cu o «mitropolie». În realitate, avem o confuzie. Terminologia bisericească, nu era pedepplin lămurită celorce scriau în Moldova, actele ce ieșeau din cancelaria domnească. Dacă episcopului de Roman i s'a spus și mitropolit, aceasta s'a făcut numai în semn de cinste, ca distincție, episcopia Romanului fiind în Moldova, cea mai veche episcopie, după mitropolie ¹⁸⁾.

Acest răspuns, pe care îl dau istoricii amintiți, pare a fi cel mai conform cu realitatea istorică. Pentru edificare deplină, vom înșira toate documentele în care este amintită episcopia dela Roman, sau episcopul ei, în ordinea lor cronologică:

I. 30 Septembrie 1445 ¹⁹⁾. «Prea Sfințitul mitropolit chir Calist al Romanului»

II. 12 Septembrie 1463 ²⁰⁾. «Episcopul nostru chir Tarasie din Târgul de jos»

III. 13 August 1464 ²¹⁾. «Episcopul de Roman Tarasie»

13) Idem, pag. 247.

14) N. Iorga — Istoria bisericeii române — vol. I, pag. 89.

15) N. Iorga — Istoria Românilor — vol. IV pag. 127.

16) C. C. Giurescu — Istoria Românilor — vol. III pag. 89.

17) N. Dobrescu — Din istoria bisericeii române, sec. XV — pag. 113.

18) Idem, pag. 116.

19) Ștefan Voievod (al II-lea) dăruiește episcopului de Roman un tatar a- nume Pașca; M. Costăchescu vol. II pag. 236—237; Melchisedec, vol. I pag. 111.

20) Hrisov de dănie; N. Iorga — Istoria poporului românesc — vol. I pag. 117.

21) Ștefan, confirmă boierului Misa stăpânirea peste satul Târnaucă — I. Bogdan — I pag. 92.

- IV. 12 Septembrie 1464 ²²). «Al nostru episcop chir Tarasie dela Târgul de jos»
- V. 11 Aprilie 1465 ²³). «Episcopul nostru chir Tarasie dela Roman».
- VI. 13 Decembrie 1465 ²⁴). «Episcopia este amintită sub numele de «mitropolia Romanului»
- VII. 13 Martie 1466²⁵) «al nostru mitropolit chir Tarasie dela Târgul Romanului»
- VIII. 9 Iulie 1466 ²⁶). «Episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul Romanului»
- IX. 15 Septembrie 1466 ²⁷). «Episcopul de Roman Tarasie»
- X. 2 Octombrie 1468 ²⁸). «Episcopul de Roman Tarasie»
- XI. 8 Februarie 1470 ²⁹). «Episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul de jos»
- XII. 28 Mai 1470 ³⁰). «Episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul Romanului»
- XIII. 5 Iunie 1470 ³¹). «Episcopul nostru chiar Tarasie dela Târgul Romanului»
- XIV. 18 Iulie 1470 ³²). «Episcopul nostru chir Tarasie»
- XV. 10 August 1470 ³³). «Mitropolitul domniei mele dela Târgul Romanului chir Tarasie»
- XVI. 10 Septembrie 1470 ³⁴). «Episcopul nostru chir Tarasie»

22) Ștefan, confirmă pisarului său Toader Prodan stăpânirea peste satul Grecii de lângă Târgul Siretului — I. Bogdan — I pag. 84.

23) Ștefan, confirmă mitropoliei din Suceava satul Mihăești pe Brădățel — I. Bogdan, I pag. 90.

24) Ștefan, confirmă episcopiei de Roman niște țigani pe care-i dăruise Isaia parcălabul de Chilia — I. Bogdan — I pag. 91.

25) Ștefan, scutește de dări și slujbe pentru 5 ani pe locuitorii ce se vor așeza în satul Negoști — I. Bogdan, I pag. 94; Melchisedec, I pag. 126.

26) Ștefan, face mai multe danii mănăstirii Pobrota; I. Bogdan, vol. I pag. 105; Melchisedec, I, pag. 126.

27) Ștefan cumpără cu 200 de zloți tătarăști dela Stan Babici satul Jicovul de sus și-l dăruiește mănăstirii Putna — I. Bogdan, vol. I pag. 111.

28) Ștefan, cumpără dela Marena soția lui Ivanco Braevici, jumătate din satul Maneuți și-l dăruiește mănăstirii Putna — I. Bogdan — vol. I pag. 133.

29) Ștefan, sloboade din domnie pe tătarul și robul domnesc Oană împreună cu copiii lui, cu cari fugise în Polonia și le îngăduie să se întoarcă în țară și să trăiască liberi după dreptul moldovenesc — I. Bogdan, vol. I pag. 141.

30) Ștefan, dăruiește mănăstirii Putna, unde era egumen Ioasaf o vie de 9 fălci și patru «corocini» — I. Bogdan, vol. I pag. 150.

31) Ștefan, confirmă comisului Barsu și fratelui său Șușman, satele Cobălăcenii și Bilosăuții pe Nistru — I. Bogdan, vol. I pag. 155.

33) Ștefan, trimite în Polonia un salv-conduct logofătului Mihail, asigurându-l că poate să se întoarcă fără frică în țară — I. Bogdan, vol. II pag. 309.

34) Codrescu — Uricar — XI pag. 92, apud N. Dobrescu — sec. XV — pag. 115.

- XVII. 10 Septembrie 1471 ³⁵). «Chir Tarasie dela Târgul Romanului»
- XVIII. 25 Aprilie 1472 ³⁶). «Episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul de jos»
- XIX. 7 Mai 1473 ³⁷). «Tarasie episcopul Romanului mitropolit de jos»
- XX. 14 Octombrie 1473 ³⁸). «Episcopul nostru chir Tarasie, episcop dela mitropolia de jos»
- XXI. 13 Noembrie 1498 ³⁹). «Episcopul de Roman Tarasie»
- XXII. 4 Aprilie 1488 ⁴⁰). Episcopia este numită prin cuvântul «mitropolia de jos, unde era episcop Vasilie»
- XXIII. 15 Octombrie 1488 ⁴¹). Episcopia este numită «mitropolie unde era episcop Vasilie»
- XXIV. 12 Iulie 1499 ⁴²). «Vasilie episcop al episcopiei de jos, din Târgul Romanului»
- XXV. 31 August 1499 ⁴³). «rugătorul și duhovnicul nostru chir Vasilie episcopul dela mitropolia de jos dela Târgul Romanului»
- XXVI. 17 Noembrie 1502 ⁴⁴). «Episcopul chir Teoctist dela mitropolia Romanului din Târgul de jos».

Pe baza documentelor înșirate, nu se poate pune o concluzie lămuritoare, cu privire la titlul centrului bisericesc dela Roman. Hrisoavele cari conțin mențiuni relative la denumirea instituției noastre, pot fi clasate în două categorii: 1) Hrisoave cu mențiuni confuze. De exemplu: «Tarasie episcopul Romanului, mitropolit de jos», sau «Vasilie episcop al mitropoliei de jos», și 2). Hrisoave cu mențiuni clare. Acestea sunt de două feluri: A). «Prea sfințitul mitropolit chir Calist al Ro-

35) Ștefan, dăruiește mănăstirii Putna, satul Bălcăuți, din jos de Târgul Siretului — I. Bogdan, vol. I pag. 160.

36) Ștefan dăruiește mănăstirii Putna satul Ostrița pe Prut, după ce la cumpărat cu 200 de zloți tătărăști dela boierul Tăbuței — I. Bogdan, vol. I pag. 169.

37) Ștefan, confirmă ușierului Dragoș stăpânirea peste satul Ivăncăuți din ținutul Cernăuți — I. Bogdan, I pag. 127 și urm.

38) Ștefan, confirmă stolnicului Petru, fiul lui Andriță stăpânirea peste satul Brătieștii pe Siret. — I. Bogdan, I pag. 187.

39) Ștefan, dăruiește mănăstirii Bistrița, unde era egumen Teodor, o vie la Călugăra lângă Bacău — I. Bogdan, II pag. 128 și urm.

40) Ștefan, confirmă episcopiei dela Roman dania bunicului său Alexandru — I. Bogdan, I pag. 342; Melchisedec, I pag. 146.

41) Ștefan, dăruiește episcopiei Romanului următoarele sate: Negoăștii pe Valea-Neagră cu iazurile, jumătate din Gostilești, Poiana pe Moldova, Ciorsăceștii pe Moldova și partea lui Botăș din satul Câmpul-Părului tot pe Moldova — I. Bogdan, I pag. 355; Melchisedec, 131.

42) Ștefan, dăruiește episcopiei de Roman satul Munteni-Scutași, pe care la cumpărat dela Vasutca fiica Cozmii — I. Bogdan, II pag. 131.

43) Ștefan, încheie un tratat de alianță cu regele Albert al Poloniei — I. Bogdan — vol. II pag. 417 și urm.; Hurmuzachi, vol. II² pag. 414.

44) Ștefan, hotărăște ca «popii» satelor dependente de mănăstirea Putna, unde era egumen Spiridon, să asculte numai de această mănăstire — I. Bogdan, II pag. 209.

manului», sau «al nostru mitropolit chir Tarasie dela Târgul Romanului» și B). «episcopul nostru chir Tarasie dela Târgul de jos», «episcopul de Roman Tarasie», sau «Vasilie episcop al episcopiei de jos».

Dupăcum se vede, în documente instituția noastră, este numită când «mitropolie» și conducătorul ei «mitropolit», când «episcopie» și conducătorul ei «episcop». Episcopia a fost numită mitropolie, însă din ce în ce mai rar, până pela jumătatea sec. XVII ⁴⁵). Pentru noi un lucru este sigur. N'a existat la Roman și mitropolie și episcopie în acelaș timp.

Pentru motivele care urmează, se poate admite cu foarte multă probabilitate, că la Roman s'a întemeiat și totdeauna a fost numai episcopie.

1). În orașul de reședință al episcopiei noastre, nu există nici-o urmă tradițională orală, despre o eventuală mitropolie, care ar fi fost aici. Deasemenea, în cuprinsul eparhiei Romanului, în biserici, mănăstiri sau schituri, nu sunt inscripții sau pomelnice, cari să amintească despre mitropolia Romanului.

2). Dacă am admite cu episcopul Melchisedec, că la Roman a fost la început mitropolie, cum explicăm faptul că Tarasie este numit în documente când mitropolit, când episcop? Nu se poate admite de cătră critica istorică că Tarasie, printr'un proces de succesiune alternantă, a fost episcop și mitropolit în acelaș scaun. În pomelnicul dela Mănăstirea Bistrița este numit... «Arhiepiscopul Tarasie»... ⁴⁶), însă pe baza acestui document, nu se poate trage o concluzie valabilă în tema noastră, deoarece în șirul ierarhilor din pomelnic, sunt amintiți cu numele de arhiepiscopi și Ioanichie cu Pahomie dela Rădăuți, când prea bine este știut, că acolo a existat «episcopie» și firesc, episcopi. Acest lucru se explică în felul următor. Cei cari scriau actele cancelariei domnești, nu erau deplin lămuriți asupra terminologiei bisericesti. Călugării însă și scriitorii de cronici de prin mănăstiri, făceau cuvenita deosebire, între demnitatea de episcop și aceea de mitropolit ⁴⁷). De altfel, studiind documentele în sens cronologic, se observă că această confuzie, nu se mai face așa des, începând chiar din a doua jumătate a sec. XV.

3). Dacă la Roman a existat mitropolie egală d. p. d. v. juridic-canonice cu cea dela Suceava, cum se explică faptul că așezământul bisericesc de acolo, este numit totdeauna — cu rari exeptii — mitropolie și conducătorul ei mitropolit, în vremece instituția dela Roman, este intitulată așa de confuz? Și mitropolia Sucevei a fost numită episcopie ⁴⁸).... «Alexandru, dăruiește sfintei noastre episcopii din țara noastră a Moldovei două sate: Avereștii și Hreățca aproape de Suceava»..., însă

45) Melchisedec, I pag. 107.

46) Ilie Minea, o. c. pag. 347.

47) N. Dobrescu — sec. XV — pag. 115.

48) M. Costăchescu — I pag. 46; C. C. Giurescu, o. c. I pag. 493; N. Dobrescu — sec. XV — pag. 113.

nimeni n'a pus la îndoială faptul că la Suceava, a fost totdeauna mitropolie. Dacă la Roman ar fi existat realmente o mitropolie, mențiunile documentare n'ar fi așa de confuze.

4). Episcopia dela Rădăuți care a fost întemeiată cam în aceeaș vreme cu cea dela Roman, a fost numită și ea mitropolie ⁴⁹⁾. «Ștefan scoate pe locuitorii satului Rădăuți, atârnător de mitropolia de acolo, de sub jurisdicția boierilor, staroștilor, a șoltuzului și pârgarului din Suceava și din Siret, a vornicilor din aceste două târguri și a globnicilor din ținutul Sucevei. Pentru unele lucruri îi vor judeca vornicii târgului, pentru alte lucruri vor fi judecați de episcopul Ioanichie și de urmașii lui.

...De aceeaș scutire se vor bucura locuitorii satelor dela Coțmani, atârnătoare și ele de mitropolia Rădăuțului... să întărim și să împuternicim sfânta noastră biserică, mitropolia dela Rădăuți, unde este hramul sfântului arhierarh și de minuni făcătorul Nicolae, și unde este episcop rugătorul nostru chiar Ioanichie»..., cu toate acestea, nici-un istoric n'a considerat-o ca atare.

5). În documentele vechi apare aproape întotdeauna, între consilierii sau martorii Domnului — în problemele mai importante — și clerul superior al Țării, în ordinea următoare: Mitropolitul Sucevei, episcopul Romanului și episcopul Rădăuțului. Dela această ordine, sunt și abați ⁵⁰⁾. Într'un hrisov dela Petru Șchiopul din 14 Ianuarie 1584, ierarhii moldoveni, apar în ordinea următoare: «Teofan mitropolitul Sucevei, Georgie episcopul de Rădăuți, Agaton episcopul de Roman». Chiar dacă era din familia Movileștilor, episcopul Georgie nu putea trece înaintea unui mitropolit — respectiv cel dela Roman. Tradiția creștină, n'a admis acest lucru niciodată.

6). Mai înainte, s'a putut constata că mențiunile istorice confuze privitoare la episcopia Romanului și la conducătorii ei, apar din ce în ce mai rar, începând chiar din a doua jumătate a sec. XV. Există acte domnești unde păstorul eparhiei Romanului, este numit clar, episcop ⁵¹⁾. De exemplu, la 13 Noembrie 1498, Ștefan dăruiește o vie mănăstirii Bistrița la Călugăra lângă Bacău, cu asentimentul mitropolitului Teoctist, al episcopului de Roman Tarasie și cu a marilor boieri.

Afară de aceasta, avem tratatul de alianță al Voevodului Ștefan, încheiat cu Ioan Albert la 12 Iulie 1499, unde diferența canonic-jurisdicțională este pedepplin lămurită, în ierarhia superioară a țării. Folosim acest tratat în sprijinul temei noastre, deoarece bănuim că a fost redactat într'o formă solemnă, ținând seamă de realitățile formelor de viață moldovenească. Iată cum apare clerul superior moldovenesc, între sem-

49) I. Bogdan — I pag. 229—230.

50) Melchisedec — I pag. 218 și urm. Petru Șchiopul la 14 Ianuarie 1594, întărește posesiunea mănăstirii de maice dela Vânătorii peste-vale (ținutul Neamț) asupra satului Dănești.

51) I. Bogdan, II pag. 127.

natarii acestui tratat: ...«Et nos Georgius arhiepiscopus Sociaviae et terre Moldavie, Vasilius episcopus de Romano foro, Ioanisius episcopus Radoweciensis»... ⁵²⁾, iar în altă redactare: ...«Nos Georgius arhiepiscopus Sociaviae et terre Moldaviae, Basilius episcopus inferioris dioecesis Romanae, Ioannicius episcopus dioecesis Radowiciensis»... ⁵³⁾. Ierarhii Moldovei din vremea lui Ștefan cel Mare cu eparhiile respective, sunt eloquent menționați de tratatul amintit.

Acest tratat, conține totuși o frază care ar lăsa să se înțeleagă că erau mai mulți arhiepiscopi: ...«Noi susnumitul Ioan Ștefan Voevod, împreună cu fiul nostru Bogdan Voevod și cu toți arhiepiscopii și episcopii noștri și cu toți boierii sfetnici și cu supușii noștri, jurăm și făgăduim prealuminăției sale prințului și domnului Ioan Albert, craiului leșesc și susnumiților prinți Alexandru și Jigmont, fraților domniei sale și supușilor lor, pe viul Dumnezeu și pe maica Domnului și pe credința noastră creștinească și a fiului nostru Bogdan Voevod și a tuturor arhiepiscopilor și episcopilor noștri și a tuturor boierilor noștri sfetnici»... ⁵⁴⁾.

Dacă ar fi fost mai mulți arhiepiscopi, ar fi apărut toți între semnatarii acestui tratat. Să admitem totuși, că pe vremea lui Ștefan cel Mare, erau mai mulți. Nici într'un caz însă, nu era unul dintre ei la Roman, deoarece acolo era «Vasilius episcopus». Bănuim că aici este vorba despre arhiepiscopii și episcopii cari vor succeda în timp și cari vor păstra fidelitate craiului leșesc.

Ne-am putea folosi în chestiunea aceasta de cronică lui Eftimie, scrisă pe la finele sec. XVI, continuatorul cronicei lui Macarie, Eftimie, scrie despre îndepărtarea din scaun a lui Macarie, pe care îl numește «dascălul Moldovei», următoarele: «și pe preasfințitul și preacuratul arhieru și dascăl al Moldovei... Macarie, episcopul de Roman, pe nedrept, fără judecată și fără sobor l-au alungat din scaun, cu sfatul și îndemnul mumei sale Elena și a lui Nour și Mitrofan fost episcop ⁵⁵⁾. Dacă la Roman ar fi fost mitropolie în vremea lui Macarie, care păstorește în prima jumătate a sec. XVI, Eftimie, nu l-ar fi numit așa de corect, «episcop».

7). Se poate admite apoi că la Roman a fost numai episcopie «e consensu gentium», deoarece majoritatea istoricilor români — N. Iorga ⁵⁶⁾, C. C. Giurescu ⁵⁷⁾, I. Ursu ⁵⁸⁾, Eusebiu Popovici ⁵⁹⁾, D. Onciul ⁶⁰⁾, N. Dobrescu ⁶¹⁾, — sunt de acord asupra acestei chestiuni. Pe baza acestor considerații putem admite, cu multă probabilitate, că la Roman a fost întemeiată o episcopie și a existat totdeauna ca atare.

52) Hurmuzachi, II² pag. 444; I. Bogdan, II pag. 441.

53) Hurmuzachi, II² pag. 723.

54) Hurmuzachi, II² pag. 440; I. Bogdan, II pag. 429.

55) Ilie Minea — Letopisețele moldovenești scrise slavonește — Cercetări istorice I 1925, pag. 255.

56) Istoria Românilor, IV pag. 127; Istoria bisericii românești, I pag. 89.

58) Ștefan cel Mare, pag. 400.

59) Istoria bisericii universale, vol. III, pag. 73.

60) Din istoria României — pag. 51.

61) Din istoria bisericii române, sec. XV, pag. 113.

Intrebarea care cere acum răspuns, este următoarea: Pentru ce episcopia Romanului, a fost numită adesea mitropolie, iar conducătorul ei mitropolit? Intr'adevăr, această episcopie, pentru motivele pe care le vom vedea îndată, a avut o situație specială. D. Cantemir ⁶²⁾, menționează că această episcopie, a fost numită arhiepiscopie, iar conducătorul ei purta la liturghie mitră, însă fără să aibă vre-o jurisdicție asupra celorlalți colegi, ci numai întâietate în rang ⁶³⁾. Afară de aceasta, era dătina ca în caz de vacanță, la scaunul mitropolitan să treacă episcopul Romanului, la Roman al Rădăușului, iar la Rădăuși, cel dela Huși. De asemenea în capitală la anumite festivități religioase, la alegerea Domnului nou, episcopul Romanului avea oarecari atribuțiuni, pe cari ceilalți colegi nu le aveau ⁶⁴⁾.

Cu timpul, i s'au dat episcopului de Roman alte drepturi și distincțiuni. În anul 1739, Domnul Grigore Ghica, în coînțelegere cu mitropolitul Antonie, a cedat episcopului de Roman Ghedeon dreptul de a purta pateriță argintată și la solemnitățile din capitală, unde ar participa împreună cu mitropolitul ⁶⁵⁾.

La anul 1756 i s'a dat episcopului Ioanichie pentru virtuțile sale și mai cu seamă pentru serviciile aduse bisericeii — însă numai pentru persoana sa — dela Domnul Constantin Racoviță și dela mitropolitul Iacob, dreptul de a se înveșmânta în capitală întocmai ca mitropolitul, cu sacos și mitră ⁶⁶⁾.

62) D. Cantemir — Descrierea Moldovei — pag. 33.

63) Idem, pag. 247.

64) Melchisedec, I pag. 109.

65) Melchisedec, I pag. 110 și II pag. 33. — «Noi Grigore Ghica Voevod Bojiu milostiv gospodar zemli Moldavskoi. Iubit-am pururea a cerceta pentru toate dregătoriile acestei țări, precum bisericește și politicește și celece am cunoscut că se cade a împodobi, n'am lăsat a fi lipsite de cinstea lor. Precum și episcopia Romanului fiind mai veche și mai cinstită decât alte episcopii acestei țări, al doilea scaun după mitropolitul țării și având episcopul obiceiul la episcopia sa a sluji sfânta liturghie cu mitră episcopicească și a purta acea pateriță neagră, iar acum în anul 7247 Noembrie în... întâmplându-se a ne afla noi la Hârlău, au venit la întrunire cinstit părintele și rugătorul nostru sfinția sa chir Ghedeon, episcopul Romanului, cu acea pateriță ce o poartă de obiceiul la eparhia sa și după starea acelu scaun cunoscut-am domnia mea că se cuvine și am adaos podoaba cinstei acestei episcopii dându-i însu-mi cu mâna domniei mele, paterița cu cornurile și legăturile ferecate cu argint. Cu blagoslovenia sfinției sale prea cinstitutului mitropolitului țării noastre a Moldovei chir Antonie. Cu care de-acuma înainte, episcopii de Roman să fie volnici a purta acea pateriță și la scaunul domniei și am dat acest al nostru testament să fie stătător în veci la sfânta episcopie...; și s'au scris testamentul acesta aici în ținutul Hârlăului de Dimitrie Sturza logofăt la anul 7247 Noembrie». Subscris: Grigore Ghica Voevod.

66) Melchisedec, II pag. 69 și urm. «Noi Constantin Mihail Ceban Racoviță voevod Bojiu milostiv gospodar zemli Moldavskoi. În știință dăm tuturor cari se cade a ști. De vreme ce sfinția sa cinstit părintele și rugătorul nostru chir Ioanichie episcopul Romanului, a arătat oarecari vrednicie și nevoița cu podoaba sfintei episcopii și sporind cu tot felul de fapte cuvioase covârșind cu nevoița și cu lucrarea pe toți alți răposaiți episcopi ce-au fost înaintea sfinției sale. Pentru cari lucrări și nevoițe a sfinției sale nu numai cu dela sfântul Dumnezeu cinstea cea sufletească și cu plata ostanelilor sale îl va dărui și nu se va lipsi, dar și domnia mea prin darurile cele

Aceste privilegii, cari au fost numai personale, de cari s'au bucurat unii dintre episcopii Romanului, firește, nu pot dovedi că scaunul dela Roman a fost mitropolie.

Intăietatea pe cari o avea acest episcop era motivată de vechimea eparhiei, lucru care se păstrează până astăzi, iar distincțiile acordate ulterior, întăresc părerea că aici era episcopie cu episcop. In actul Domnitorului Grigore Ghica se vorbește de o episcopie veche, mai cinstită decât alte episcopii și a doua după mitropolie. Intr'adevăr episcopia Romanului cu episcopul ei, s'au bucurat totdeauna de o atenție specială din partea domnitorilor moldoveni, motiv care a cauzat supranumirea ei de mitropolie. Iată cauzele cari au determinat această atențiune deosebită și această denumire.

1). Vechimea eparhiei. In ordine cronologică, este al doilea centru bisericesc, întemeiat în Moldova, după mitropolia dela Suceava. Acest fapt, a putut prilejui cu ușurință confuzia care s'a făcut de atâtea ori în actele domnești, în epoca de organizare bisericească.

2). Intinderea eparhiei. Episcopul Romanului, era în deobște considerat ca păstorul spiritual al unei mari părți din Țara de jos. Până la întemeierea episcopiei de Huși, jurisdicțiunea episcopului dela Roman, era mai mare d. p. d. v. al suprafeței, chiar decât a mitropolitului Sucevei. Evident și acest fapt, a putut determina supranumele de mitropolit pentru acest episcop.

3). Orașul de reședință. Orașul Roman — sediul episcopului nou — era după Suceava, al doilea oraș important în Moldova. Aici era una dintre reședințele Vornicului Țării de jos și chiar o curte domnească. Țara de jos, în virtutea descentralizării, forma un fel de unitate politico-administrativă în cadrele Țării. Datorită acestor împrejurări, episcopul de aici a avut autoritate quasimitropolitană și fatul, numele de mitropolit.

Să nădăjduim totuși, că viitorul va aduce contribuțiuni mai precise, pentru lămurirea deplină a problemei.

politicești ce Dumnezeu ne-au învrednicit a le dărui celor ce li se cădea, socotind că după nevointă lucrurile sfinției sale, i se cade a se dărui cu oarecare cinste osebă mai mult decât au avut alți episcopi ce-au fost mai înainte, și pentru aceasta după datoria ce mi-au căzut, poftit-am pe al nostru prea cinstitul și duhovnicul părinte sfinția sa, mitropolitul țării chir Iacov, ca să dea întâi sfinția sa blagoslovenie și aflându-se și sfinția sa asemenea cu toată voia și dragostea sfinției sale a se înălța cinstea acestui Arhieru și îndemnați fiind noi și de sfinția sa, iată dar că după dreptate l-am dărui pe sfinția sa părintele episcopul de Roman chir Ioanichie ca fieștecând (oricând) în toată viața sfinției sale să se poarte cu această podoabă de cinste, adică cu sacos și cu mitră, să slujească sfânta liturghie și aici la scaunul domnesc și la eparhia sfinției sale. Inșă numai cât va fi viața sfinției sale, iar urmașii sfinției sale, să n'aibă voie a cuprinde această cinste cu un chip de obicei. Ca dar după cartea sfinției sale, părintelui mitropolitului ce s'au dat blagoslovenie, am întărit și domnia mea printr'această a noastră domnească carte, și poftim și pe aliți domni ce Dumnezeu va rândui pe urma noastră să întărească». Anul 7261 Aprilie 13. Subscris «Noi Constantin Voevod».

CAP. IV.

JURISDICTIA ȘI ORGANIZAREA EPISCOPIEI IN SEC. XV.

Două sunt motivele puternice, cari au determinat întemeierea episcopiei Romanului: I) Intinderea țării spre partea de miazăzi și II) Impiedecarea propagandei r.-catolice, care era foarte activă în vremea aceea.

O chestiune care pare a fi nelămurită, este următoarea. Care erau ținuturile asupra cărora episcopul Romanului avea putere jurisdicțională? In genere, eparhia a fost numită a Romanului și câteodată a țării de jos. Nici într'un caz puterea spirituală a episcopului de Roman, nu s'a întins asupra tuturor ținuturilor din Țara de jos. După D. Cantemir ¹⁾ și Postelnicul Manolache Drăghici ²⁾, în cuprinsul acestei părți de țară, erau 12 ținuturi: Iașul, Cârlișura, Roman, Vaslui, Tutova, Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu, Lăpușna, Orhei și Soroca. Un singur episcop — mai cu seamă în perioada de organizare bisericească — peste toată țara de jos, era o imposibilitate de fapt. Grigore Ureche ³⁾, scriind în cronica sa despre întemeierea celei de a doua episcopii, menționează că Alexandru (cel Bun), a dat eparhie noului episcop o parte din ținuturi de sub munte în gios, iar Postelnicul M. Drăghici ⁴⁾, relatează că i-a dat episcopului de Roman, Țara de jos spre munți. Melchisedec ⁵⁾, precizează că județele episcopiei Romanului erau următoarele: Roman, Bacău ⁶⁾, Putna, Tecuci, Tutova și Vaslui. Ținuturile ultim și penultim, au trecut episcopiei din Huși întemeiată pela sfârșitul sec. al XVI-lea.

In ce privește organizarea episcopiei și a eparhiei în sec. XV, nu există informațiuni concludente. Nu avem nici-un fel de material istoric de unde să se poată vedea în ordine culturală activitatea acestei episcopii. Deasemenea în ordine administrativ-bisericească, nu se poate ști numărul parohiilor din cuprinsul eparhiei, criteriile după care se recrutau clericii, mișcarea în eparhie, etc. Existau însă, protopopi. Aceasta se vede din hrisoavele lui Ștefan cel Mare, prin care confirmă la 12 Aprilie

1) D. Cantemir — Descrierea Moldovei — pag. 31 și urm.

2) M. Drăghici — Istoria Moldovei pe timp de 50 de ani — pag. 48 și urm.

3) Letopisețele, I pag. 21.

4) M. Drăghici, o. c. pag. 117.

5) Melchisedec, I pag. 43. După o informație dintr'o cronică sârbească.

6) Bacăul ținea d. p. d. v. administrativ-politic de Țara de sus, însă d. p. d. v. spiritual-bisericesc, de episcopia Romanului.

lie 1458 și la 4 Aprilie 1488 ⁷⁾) episcopiei Romanului satele Leucosăuții și Dragomireștii — dania bunicului său Alexandru. Intre altele se spune că judecătorul acestor sate și a săracilor din eparhie, să fie episcopul sau protopopul său. Câți protopopi vor fi fost atunci în eparhie, nu se poate ști.

Dintr'un hrisov din 13 Martie 1466 ⁸⁾), prin care Ștefan scutește pe locuitorii ce se vor așeza în satul Negoești, proprietate a mitropoliei de Roman, pentru cinci ani de orice dări și slujbe către domnie, îi scoate de sub jurisdicția pârcălabilor de Neamț și pentru orice vină, îi va judeca mitropolitul, sau dregătorii lui. Numai cei ce se vor crede nedreptățiți de mitropolit, vor apela la domn, nu la alt judecător. Dregătorii episcopului de bună seamă erau protopopi, sau alte organe în subordine. Prof. I. Ursu ⁹⁾), crede că în vremea lui Ștefan cel Mare, preoții erau conducătorii satelor, subordonați episcopului prin protopopi.

Sub aspectul vieții economice, din materialul documentar, se poate cunoaște cu aproximație situația acestei episcopii. Erau două feluri de bunuri la episcopie: 1). Unele, al căror proprietar era episcopul. De exemplu: Episcopul Calist, primește un tătar anume Pașca, dela Domnitorul Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, la 30 Septembrie 1445 ¹⁰⁾), cu toată averea lui, pe care o va folosi cum va voi, iar înainte de moartea sa, va dispune de el. Apoi preoții erau obligați ¹¹⁾), să dea episcopului în fiecare an dajdie (dare), daruri (plocoane) la anumite zile, taxele de judecată și o parte din venitul parohial.

2). Bunurile episcopiei. Aceste bunuri, constau din diferite moșii cu satele lor și din diferite drepturi de zeciuală și vamă. Situația materială a episcopiei în sec. XV — așa cum o putem cunoaște din hrisoavele pe care le avem — era următoarea: Satele Leucosăuții cu morile: Dragomireștii cu pod umblător; morile ce sunt pe Moldova mai jos de Târgul Romanului; piule (aparate de bătut postavul țărănesc); două familii de țigani, Cernat și Caba; săracii din eparhie după bresle. Veniturile acestor sate ¹²⁾), cu oameni și morile să fie ale episcopiei ¹³⁾). Episcopia, avea și niște țigani — Măcicat, Caba, Coste, Babul, Bâzdâg, Cafiu și Nav, toți șapte cu copiii și cu neamul lor cu tot, dăruiți de Isaia, pârcălabul de Chilia. Acești țigani, au fost confirmați de Ștefan episcopiei la 13 Decembrie 1465 ¹⁴⁾).

Deasemenea, avea și satul Negoești ¹⁵⁾ pe pârâul Negru. Oamenii cari se vor așeza în satul acesta, vor fi scutiți pe timp de 5 ani, de

7) I. Bogdan — I pag. 9—10 și 342; Melchisedec, I pag. 119 și 146.

8) I. Bogdan — I pag. 94 și urm.; Melchisedec, I pag. 120 și urm.

9) I. Ursu — Ștefan cel Mare — pag. 400.

10) M. Costăchescu, II pag. 236—237; Melchisedec, I pag. 111.

11) I. Ursu — Ștefan cel Mare — pag. 400.

12) Satul Leucosăuții, a fost pe lângă Săbăoani din sus de Roman, iar Dragomireștii pe unde este astăzi Moldova scacă.

13) I. Bogdan, I pag. 9—10 și 342; Melchisedec, I pag. 118 și 146.

14) I. Bogdan, I pag. 91.

15) I. Bogdan, I pag. 94; Melchisedec, I pag. 126.

orice prestație și de orice dijmă pentru domnie. Ștefan cel Mare, mai dăruiește episcopiei Romanului la 15 Octombrie 1488 următoarele sate ¹⁶⁾: 1). Negoștii cu iazurile, cumpărat cu 100 zloți tătărști dela Mihail fratele Iacșului și Giurgea și fratele Ivan și Bratu și nepotul lui Raleiu, Mihul Obrocul și Grigore fiul lui Ivan. 2). Jumătate din Gostilești (partea de sus), cumpărat cu 120 zloți tătărăști, dela Dașcu și sora lui Malea, fiii lui Gostilă. 3). Poiana pe Moldova, cumpărat cu 240 zloți dela Ileana fiica Nikitei, fratele lui Costea Andronic. 4). Ciorsăceștii pe Moldova, cumpărat cu 240 zloți dela Zârnă și frații lui Toma și Ioan. 5). Satul lui Botăș pe Moldova, cumpărat cu 60 zloți, dela Neacșa fiica lui Băilă dela Racova.

Tot Ștefan, mai dăruiește episcopiei satul Munteni-Scutași la 31 August 1490 ¹⁷⁾, cumpărat cu 300 zloți dela Vasutca, fiica lui Cozma, nepoata lui Șandru și a lui Martin.

Aceasta era situația materială — care se cunoaște — a episcopiei la sfârșitul secolului XV. Proprietățile acestea, erau scutite de orice impozit față de domnie. Deasemenea și locuitorii acestor sate. Episcopia beneficia de toate veniturile acestor proprietăți. Aceste venituri, erau alocate desigur, pentru casa episcopului, pentru personalul episcopal și mai cu seamă, pentru întreținerea bisericii episcopale.

16) I. Bogdan, I pag. 355; Melchisedec, I pag. 134 și urm.

17) I. Bogdan, vol. II pag. 131.

B I B L I O G R A F I E

- Aramă George* — Cercetare istorică bisericească despre Damian Mitropolitul Moldovei — Arad 1904.
- Bogdan I.* — Documentele lui Ștefan cel Mare vol. I București 1911.
 — " " " " " " Vol. II București 1913.
 — Buletinul comisiei istorice a României I București 1915.
- Brătianu Gh.* — O enigmă și un miracol istoric — București 1940.
- Cantemir D.* — Descrierea Moldovei — trad. de G. Pascu, București 1936.
- Constantinescu D.* — Vlădica Teoctist uitat de posteritate — Cronica Romanului, Feb. 1940.
- Costăchescu M.* — Documentele dinainte de Ștefan cel Mare — vol. I Iași 1931.
- Costăchescu M.* — Documentele dinainte de Ștefan cel Mare — vol. II Iași 1932.
- Dobrescu N.* — Intemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară — București 1906.
- Dobrescu N.* — Din istoria bisericii române; sec. XV — București 1919.
- Drăghici M.* — Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani — Iași 1857.
- Erbiceanu C.* — Istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei — București 1888.
- Gibescu Gh.* — Istoria mitropoliei Ungro-Vlahiei — București 1907.
- Giurescu C.* — Letopiseștele Țării Moldovei până la Aron Vodă 1359—1935, întocmite după Grigore Ureche, Istrate Logofătul și alții de Simion Dascălul — București 1916.
- Giurescu C. C.* — Istoria Românilor — vol. I București 1937.
 — " " " " " " vol. II¹ " " 1937.
- Hurmuzachi E.* — Documente cu privire la istoria Românilor — vol I² București 1890.
- Hurmuzachi E.* — Documente cu privire la istoria Românilor — vol. II² București 1891.
- Ionescu Gh. M.* — Istoria mitropoliei Ungro-Vlahiei — București 1906.
- Iorga N.* — Studii și documente — vol. XVIII București.
 — " " " " " " vol. V¹ București.
 — Istoria poporului românesc — trad. din l. germană de Otilia Teodoru-Ionescu, vol. I și II.
 — Istoria bisericii românești — vol. I, Vălenii de Munte 1908.
 — Istoria Românilor — vol. IV București 1937.
- Lascaris* — Ioachim, métropolitte de Moldavie et les relations de l'église moldave avec Le Patriarcat de Péc et l'Archevêché d'Achris

- au XV-e siècle — Academia română, Bul. secției istorice; București 1927.
- Karadja C.* — Delegații din țara noastră la conciliul din Constanța — Mem. secției istorice a Academiei române, seria III, tom. VII — București 1927.
- Marinescu C.* — Inițierea mitropoliilor în Țara românească și Moldova — București 1924.
- Melchisedec* — Cronica Romanului și a episcopiei — vol. I București 1875
— „ „ „ „ vol. II București 1884
— Viața și scrierile lui Grigore Țamblac — București 1884.
- Minea Ilie* — Letopisețele moldovenesti scrise slavonește — Cercetări istorice I 1925 Iași.
— Pomelnicul dela M-tirea Bistrița — Cercetări istorice V—VII 1929—1931 Iași.
— Note și interpretări — Cercetări istorice, VIII—IX 1932 1933 Iași.
- Neculăeș D.* — Latinitatea bisericeii românești — Săbăoani 1940.
- Onciul D.* — Originile principatelor române — București 1899.
— Din istoria României — biblioteca pt. toți Nr. 361—362 bis
- Panaitescu P. P.* — Cu privire la data scrierii: Chronika ziem moldawskich y multanskich — Revista istorică, XIII 1926.
- Pârvan V.* — Contribuții epigrafice la istoria creștinismului Daco-roman — Buc. 1911.
- Popescu N. M.* — Patriarhii Țarigradului prin țările românești în sec. XVI — București 1914.
- Popovici E.* — Istoria bisericeii universale — vol. I București 1925.
— „ „ „ „ vol. III „ 1927.
— „ „ „ „ vol. IV „ 1928.
- Reli Simion* — Istoria bisericeii române (curs) vol. I Cernăuți 1933.
- Șincai Gh.* — Cronica Românilor — vol. I București 1886.
- Ursu I.* — Ștefan cel Mare — București 1925.
- Zugravu I.* — Incercările de unire — Cernăuți 1922.
- Xenopol A. D.* — Istoria Românilor — vol. II ed. II București 1914.
— „ „ „ „ vol. III ed. II București 1914.

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Cap. I. Intemeierea episcopiei Romanului	6
Cap. II. Episcopii Romanului în sec. XV	15
Calist	16
Tarasie	33
Vasilie	37
Teoctist	38
Cap. III. Titlul centrului bisericesc dela Roman	40
Cap. IV. Jurisdicția și organizarea episcopiei în sec. XV	50
Bibliografia	53

